

DEJANJE

M A R E C
L E T O I
1 9 3 8 - 3

LOJZE SERAJNIK: KOROŠKA PRED NOVIMI
DOGODKI • FRANCE VODNIK: K NOVI
STVARNOSTI • JOŽE UDOVIČ: BALADA
O PESMI • EDVARD KOCBEK: SLOVENSKO
IZSELJENSTVO • JOŽE KASTELIC: SONET
BOGO GRAFENAUER: OB ŠVICARSKI USTAVI
JOŽE LAMPRET: TVARNO-DUHOVNA
STRUKTURA ŽUPNIJE RIBNICA NA PO-
HORJU • DOKUMENTI: RAZGOVOR Z DON
STURZOM • PREGLEDI: STRUKTURA SLO-
VENSKEGA VPRAŠANJA / AUSTRIA DOCET
VAN ZEELANDOV NAČRT / JAPONSKA
KNJIŽEVNA POROČILA

DEJANJE

MESEČNIK ZA GOSPODARSTVO, KULTURO IN POLITIKO

Izhaja 15. vsakega meseca razen v juliju in avgustu. — Za uredništvo in izdajatelja odgovarja Miro Jeršič v Ljubljani. Vse dopise na uredništvo in upravo je naslavljati na naslov: Ljubljana, poštni predal 103. — Tiska Zadružna tiskarna v Ljubljani, Tyrševa cesta 17 (predstavnik Maks Blejec). — Revija stane letno 80 din, polletno 40 din, posamezna številka v razprodaji 10 din. Naročnino je pošiljati na poštni čekovni račun št. 17.631.

Prejeli smo v oceno:

Družba sv. Mohorja v Celju

Izbrani spisi sv. Cecilija Cipriana. Prvi del: Pisma — Knjižica »o padlih«. Poslovenil, uvod in pripombe vpisal dr. Fran Ksaver Lukman. V Celju 1938.

F. S. Finžgar: Sedem postnih slik. Studenci žive vode II. 1938.

Mara Husova: Živa plamenica. Ilustriral Slavko Pengov. Mohorjeva knjižnica 99. 1938.

Naše šolstvo in brezposelni učiteljski in profesorski kandidati. Ljubljana 1938.

Die Kärntner Slowenen in Vergangenheit und Gegenwart. Grundsätzliches zur Minderheitenfrage. Im Selbstverlage des Slovenischen Kultur-Verbandes, Klagenfurt 1937.

Ante Neimarević: 1914. Izdanje »Matice Hrvatske«. Zagreb 1937.

Vsem naročnikom!

Vse naročnike prosimo, da nam do 15. aprila nakažejo po priloženi poštni položnici vsaj del naročnine.

Redno izhajanje revije je odvisno od rednega plačevanja naročnine.

Verjemite nam, da nam je brezplačno pošiljanje revije nemogoče in da bomo morali vse one, ki ne bodo do 15. aprila poravnali vsaj del svoje naročnine, izločiti iz kartoteke naročnikov.

Zato pohitite z vplačilom in podprite revijo »Dejanje«. — Naš čekovni račun je 17.631.

Majniška številka bo slovstvena številka. S tem hočemo ustreči mnogim svojim naročnikom, obenem pa dati prostora slovstvenim prispevkom, ki se nabirajo.

Uprava in uredništvo.

KOROŠKA PRED NOVIMI DOGODKI

I.

Še pred polomom leta 1918., že med svetovno vojno sta se izoblikovala o preureditvi dinastične monarhije Habsburžanov med zavezniki dva različna načrta: italijanski in slovanski.

Prvi je dobil najjasnejši izraz v tajnih pogajanjih okrog londonskega pakta.¹ Temeljni postavki obeh tedanjih vodnikov italijanske zunanje politike, San Giuliana in Sonnina, ste bili zahteva po odstranitvi avstro-ogrske monarhije² in v tesni zvezi s tem stremljenje po hegemoniji na Jadranu. Iz teh dveh postavk je zrasel londonski pakt (26. aprila 1915), ki je za njen vstop v vojno zagotovil Italiji Tirolsko južno od Brennerja, Trst s slovenskim Primorjem, Istro do Volosca, vso severno Dalmacijo do rta Ploče, dalmatinske in kvarnerske otoke.³ Od svoje prvotne, maksimalne zahteve so se umaknili le v južni Dalmaciji in v zahtevi po demilitariziranju srbske in albanske obale.⁴ Hrvatska naj bi dobila obalo od Volosca do severne Dalmacije z Reko in otoki od Krka do Raba, Srbija in Črna gora pa obalo od rta Ploče do Drima.⁵ Tako bi po londonskem paktu ostale na vzhodni obali Jadrana tri majhne države, Hrvatska s Slavonijo, Črna gora in Srbija, ki bi dobila poleg omenjenega dela Dalmacije še Bosno in Hercegovino, Srem in Bačko.⁶ Zagotovila glede Banata, ki ga je antanta leto nato (8. avgusta 1916) res obljubila Rumuniji za udeležbo v vojni,⁷ so bila negotova. V resnici pa je bil drugi italijanski načrt za Slovane še slabši, kot kaže londonski pakt. Sonnino je namreč mislil Hrvatsko z Reko prepustiti Veliki Ogrski, ki bi bila neodvisna od Avstrije. Porabiti jo je hotel za obrambo pred prevelikim uveljavljanjem slovanske ali germanske ekspanzije.⁸ Za zagozdo proti nemškemu imperializmu je mislil porabiti tudi okrnjeno Avstrijo, ki bi ji v njegovem načrtu pripadla tudi večina slovenske zemlje.

Rusi v prvi dobi še niso imeli jasne slike o preuredbi Balkana. Sicer je Sazonov že 14. septembra l. 1914. izjavil poslanikoma Anglije in Francije v Petrogradu, Buchananu in Paleologueju, da mora antanta preurediti Evropo na podlagi narodnostnega načela, a za Hrvate in Slovence se ni mnogo menil,⁹ ene bi prepustil Nemcem, druge pa Madžarom v trialistično preurejeni monarhiji.¹⁰ Pod vplivom Supila pa se je položaj začel hitro obračati. 13. oktobra istega leta je Izvolski že predlagal Sazo-

novu odstranitev habsburške dinastije in osvoboditev njenih narodov. Ob Jadranu naj bi se ustanovila enotna srbsko-hrvatska država z Istro in Dalmacijo kot slovanski protiutež Madžarski, Romuniji in zlasti Italiji.¹¹ To zedinjenje Južnih Slovanov so Rusi odslej tudi stalno imeli pred očmi, Sazonov je le pod pritiskom težkega položaja na fronti pristal na londonski pakt,¹² dokler ni Miljukov, ki je po revoluciji v začetku marca leta 1917. postal zunanji minister, razglasil 24. marca istega leta med vojnimi cilji Rusije tudi osvoboditev avstro-ogrskih narodov in ustanovitev Jugoslavije. To je bilo prvo uradno priznanje nastajajoče države.¹³

Slovansko tezo so podprle januarja leta 1918. tudi Wilsonove točke.¹⁴ Sredi tega leta je položaj že toliko dozorel, da so bili Francozi in Angleži pripravljeni priznati že pred polomom Avstro-Ogrske Jugoslovanski odbor za predstavnika avstro-ogrskih Južnih Slovanov, in te za svoje zaveznike. Ta akt, ki bi spodmaknil bazo londonskemu paktu, ki je bil po izjavi italijanskega zunanjega ministra Orlanda naperjen proti Avstro-Ogrski, ne pa proti Jugoslaviji,¹⁵ je onemogočil srbski ministrski predsednik Pašić v strahu pred prevelikim uspehom Jugoslovanskega odbora, ki bi onemogočil srbsko hegemonijo v novi državi.¹⁶

V takem stanju je zajel delo za Jugoslavijo razsul Avstro-Ogrske. Že med preliminarnim mirom (4. novembra) in sestavo mirovne konference v Parizu (januarja 1919) pa je zadel antanto takoj po odstopitvi cesarja Karla (11. novembra) hkrati s proglasitvijo nove republike Nemške Avstrije (12. novembra) nepričakovan udarec z Dunaja, soglasen sklep začasnega avstrijskega parlamenta, da se Avstrija priključi Nemčiji. Tudi Nemčija je bila pripravljena za sprejem Avstrije v nemško državo in ji je v ustavi že zagotovila zastopstvo v parlamentu. Preden pa so se mogli ti sklepi uresničiti, so jih zmagovalne velesile, ki niso hotele pripustiti, da bi se Nemčija znova okrepila, preprečile z določbami v mirovnih diktatih.¹⁷ S tem poskusom Avstrije se je položaj zlasti za Italijane, ki so se dobro zavedali, kakšno nevarnost bi za nje predstavljala nemška državna meja na Brennerju in Karnskih Alpah, silno izpremenil. Vse svoje sile so napeli odslej v to, da bi nudili Avstrijcem veliko nagrado za ohranitev samostojnosti, da ne bi izgubili zagozde med seboj in Nemci.

Na pariški mirovni konferenci so si odločilen vpliv na izdelavo mirovnega diktata prihranile velesile Amerika, Anglija, Francija, Italija in do prve prekinitve tudi Japonska, ki so imele vsaka po dva zastopnika v »Svetu desetih«. Kasneje se je ta »Svet desetih« izpremenil v »Svet štirih«, kjer so bili Wilson, Lloyd George, Clemenceau in Orlando. Delegati ostalih zmagovalnih držav so imeli dostop le na razširjene seje, ki so imele edini namen, da pokažejo njihovo edinost.¹⁸

Od odločujočih štirih velesil nam je bila najbolj naklonjena Francija, edina, ki se ni pustila vplivati po poročilu ameriškega zastopnika Milesa o Koroški.¹⁹ Wilson nas je sicer tudi podpiral, a prav v koroškem vprašanju se je postavil na stališče ameriške komisije, v kateri sta bila oba odločilna izvedenca Coolidge in Miles pri svojih poročilih pristransko naklonjena Nemcem; za mejo med Avstrijo in Jugoslavijo sta predlagala Karavanke. Njuno tezo je podpirala pri Wilsonu še ameriška miselnost, ki cení mesta mnogo višje kakor podeželje in ki je govorila na Koroškem proti našim zahtevam. Italijani so bili z Jugoslovani v sporu že od začetka zaradi londonskega pakta in jadranskega vprašanja, pa tudi v naših zahtevah po Beljaku in Celovcu so videli ogrožene svoje lastne interese. Izjavljali so, da jim ni vseeno, ali ostaneta Beljak in Celovec nemški mesti ali ne in v čigavih rokah bo železniška zveza med Padovo nižino in Donavo. Hoteli so dobiti v svoje roke celo gorenjski kot z železnico Jesenice—Bohinjska Bistrica,²⁰ da bi imeli v svojih rokah vsaj eno varianto prehoda iz Srednje Evrope v Sredozemlje. Očividno so imeli že takrat v načrtu zvezo z državama, ki pripadata danes k rimskemu paktu, s katerim obvlada Italija Vzhodne Alpe, Panonsko kotlino in del srednjeevropskih vrat na jug. Obe državi sta imeli v italijanskem političnem konceptu tudi vlogo nekakega nasipa pred nemško in slovansko ekspanzivnostjo. Angleži se za naša vprašanja niso zanimali, v jedru so se postavljali na stališče ameriške komisije, kar je povsem razumljivo na eni strani iz dejstva, da so Angleži že med svetovno vojno vodili v jedru protislovansko politiko, enako kot Italijani iz strahu pred Rusi,²¹ če bi se jim odprle morske ožine, ki so jim jih 1914 in 1915 sami obljubili,²² in na drugi strani iz popolnega pomanjkanja naših zvez z njimi.²³

Slovenci smo v ta vrtinec prišli skoro nepripravljeni, domala brez vsakih političnih zvez z odločilnimi silami, s slabim in nedognanim statističnim gradivom, brez prave propagande med svetovno vojno, brez zvez z velikimi tujimi dnevniki,²⁴ poleg tega pa v sporu z eno od odločilnih velesil. Pri vsem tem pa smo se pokazali tudi neenotne. Vsak je imel pogled samo za vprašanje svoje kronovine, le redki so imeli enoten pogled na mednarodno tako zelo sporno slovensko ozemlje.²⁵ Dogajalo se je celo to, da so tuji izvedenci poznali vprašanja bolje od naših.²⁶

Slovenci smo sicer poudarjali, da je avstrijska zagozda proti nemški ekspanziji nemogoča, ker so avstrijski Nemci sami velikonemško usmerjeni,²⁷ in dokazovali, da mora mirovna konferenca, če hoče oslabiti nemško ekspanzijo na jugu, okrečiti slovensko ozemlje in mu na severu brezpogojno priključiti strateško važno Celovško kotlino in prometno važni mesti Beljak in Celovec,²⁸ a vse to zaradi nasprotja z Italijo in zaradi pomankanja trdnega dokaznega gradiva brez uspeha.

Nehote smo v Ljubljani sami podpirali težnje Italijanov in Avstrijcev na eni strani z nepredvidno ofenzivo konec aprila leta 1919. na Koroškem, ki se je končala s polomom,²⁹ in z neprijaznim postopanjem na Koroškem, na primer z odpovedjo aprovizacije zasedenega dela,³⁰ kar je koroške Slovence (ki so bili s kranjsko politiko zelo nezadovoljni še iz dobe šušteršiča — »čevljarčka« — ki je zamešetaril na Koroškem en slovenski državni mandat za boljše strankarske pozicije na Kranjskem) še bolj odbilo, na drugi strani pa s tem, da smo še po Milesovem potovanju in njegovem predlogu meje na Karavankah, ki nam ni bil znan, dokazovali gospodarsko in geografsko nedeljivost Celovške kotline in po gledanju zaveznikov s tem samo utemeljevali njegov predlog.³¹

Z uspelo ofenzivo konec maja in v začetku junija in z odločnim nastopom v Parizu smo komaj dosegli ločen plebiscit v conah A in B.

Plebiscit smo izgubili deloma po krivdi medzavezniške plebiscitne komisije, v kateri so igrali prvo vlogo avstrijski zavezniki Italijani in ki je zagrešila v našo škodo več nepravilnosti proti določbam mirovne pogodbe,³² deloma zaradi mehaničnega porabljanja načela paritete, ki je bilo v koroškem primeru nujno krivično,³³ še bolj pa po raznih napakah Ljubljane, ki je z njimi odbila Korošce, in po strankarski in duhovni strukturi Slovencev na Koroškem.³⁴ Nepričakovan udarec (saj so v nestvarnosti šli nekateri celo tako daleč, da so sanjali o 95% večini, ki jo je treba dobiti) nas je zadel tako hudo, da smo na Koroško mislili le še s strahom kot na izgubljeno deželo. Takrat smo se zavedeli, da je pomenila mirovna konferenca za Slovence, ki nas je na podlagi »samodločbe narodov« razdelila med štiri države, največjo nesrečo v vsej zgodovini.

¹ Gl. Šišić F. Predratna politika Italije i postanek londonskega pakta (1870—1915). ² Šišić 106. ³ Šišić 125. ⁴ Prvotno zahtevo gl. Šišić 121. ⁵ Šišić 130. ⁶ Šišić 131 sl. ⁷ Gl. Gooch G. P., Diplomatska istorija moderne Evrope (1878—1919) 510. ⁸ Šišić 134. sl. glede tajnega poslanstva Bassija k Tiszi. ⁹ Kranjec S., Kako smo se zedinili 76. ¹⁰ Šišić 111 sl. Trializem: Avstrija, Ogrska, Češka. ¹¹ Šišić 115. ¹² Šišić 125. ¹³ Kranjec 108. ¹⁴ Zlasti 9. Italijanske meje naj se popravijo primerno jasno spoznanim dejstvom narodnostnega načela. 10. Narodom Avstro-Ogrske, katere položaj želi videti Amerika zavarovan in zagotovljen, je treba dati ob prvi priliki možnost za avtonomni razvoj. 11. Balkanskim državam naj se zagotovi politična in gospodarska neodvisnost in teritorialna celotnost. K temu še Wilsonov odgovor Avstriji na prošnjo za mir (18. X. 1918): »Tedaj sem zahteval za narode Avstro-Ogrske le avtonomijo; medtem je USA priznala Češkoslovaški narodni odbor kot vlado bojujoče se države de facto in priznala zahteve Jugoslovanov za mir, in moram podčrtati, da nisem jaz sodnik, kakšna akcija bo zadovoljila njihova narodna strem-ljenja, ampak oni.« Gl. Gooch 544 sl., 552, Kovačič F., Narodnostno načelo in mirovna konferenca, Čas 14, 1920. ¹⁵ Kranjec 111. ¹⁶ Kranjec 115 sl. ¹⁷ Pogodba v Versaillesu § 80, pogodba v St. Germainu § 88. ¹⁸ Prim. spomine delegatov: Jeglič: Slovenec 8. VI., Triller: Slov. narod 10. VI., Ravnikar: Slov. narod 12. VI., Trunk: Mir 12. in 23. VII. 1919, Žolger:

Slov. narod 2. VI. 1931, Ehrlich: Koledar Moh. družbe za l. 1922, 17 sl., Prepeluh: Sodobnost V. 1937, 129 sl., 180 sl., 266 sl., 337 sl., 416 sl. ¹⁹ Žolger. ²⁰ Triller. ²¹ Šišić 123, ²² Gooch 480 sl. ²³ Prepeluh 419. Splošno o označbi gl. Wutte M., Kärntens Freiheitskampf 91 sl., Prepeluh passim, Ehrlich 35. ²⁴ Prepeluh 339 sl. ²⁵ Prepeluh 270. ²⁶ Trunk 12. VII. ²⁷ Glej Slovenec 30. III. 1919: »Kaj namerava antanta z Nemško Avstrijo?« To je dokazal s svojim rezultatom tudi tozadevni plebiscit na Tirolskem (145.000 proti 1.800 za priključitev!). ²⁸ Prepeluh 270. ²⁹ Prepeluh: Sodobnost IV. 1936 562 sl. ³⁰ Prepeluh: Sodobnost IV. 354. ³¹ Prepeluh 420. ³² Tomšič I., Nekaj pogledov na pravno organizacijo plebiscita na Koroškem dne 10. oktobra 1920. ³³ Dolar A., Koroški plebiscit in načelo paritete, ČZN 32, 1937, 248 sl. ³⁴ Zwitter F., Koroško vprašanje, Rožman G., Koroški plebiscit, Čas 15, 1921, 118 sl.

II.

Evropski duhovni razvoj je v dobi po vojni¹ ustvaril v masah posebno duševno nastrojenost, ki je v nekaterih izčrpanih ali po mirovnih diktatih posebno prizadetih državah omogočila nastop avtoritarnih režimov. Združeno maso srednjih slojev in obupanega proletariata, ki jo je kak demagog navdušil za različna romantična gesla, je porabil v svoje namene kapital, ki je postajal v socialnih vrenjih in gospodarskih težavah negotov. Oba ta dva činitelja sta spretno zgrabila zmehanizirano državo zgolj parlamentarne demokracije in dosegla s tem, da sta zaslužnjila državo stranki in odstranila zametke demokracije, spet tisti višek neorganskega, mehaničnega pojmovanja države, ki je vladalo v Evropi v 17. in 18. stoletju, ko je bil voditelj države njeno jedro in namen, edini oblastnik, svoboden pravnih in nraavnih vezi.²

V Italiji je podprl to smer razrvan gospodarski položaj in nevarnost socialističnega puča, v Nemčiji pa je Hitler spretno izrabil duhovno depresijo, ki je sledila mirovnemu diktatu, ugodil z odločnim kršenjem njegovih določb splošni ljudski želji in si s tem pridobil narodne simpatije, izkoristil pa je tudi gospodarski zastoj v času krize; za kulisami obeh narodnih revolucij je stala težka industrija. Pod vplivom kapitala in francosko-ruskega zblžanja leta 1934. je začela Nemčija, ki se ji je pridružila tudi Italija, izvajati skrita za ideološko križarsko vojsko proti boljševizmu³ svojo protislovansko politiko, ki ima dvojen namen, na eni strani razdelitev Rusije in njeno delno zasedbo, odstranitev poljskega koridorja, razkosanje češkoslovaške republike, na drugi strani pa svoje prvenstvo v Podonavju, ki ga Nemčija že dolga smatra za svoj kolonialni prostor, vsaj v gospodarskem pogledu. V ideološkem zbiranju sil, ki je sledilo nemški nacionalni revoluciji, se je na centralni velesili naslonila še vrsta obrobni držav: na Nemčijo Poljska, na Italijo pa obe državi rimskega pakta, Madžarska in Avstrija. Prav v Avstriji pa je bila zaradi njene posebne poti v zadnjih dveh desetletjih

do zadnje dobe v velikem ideološkem bloku še dobro vidna razpoka.

V prvi dobi poveljne avstrijske politike, ki jo je vodil predvsem Seipel v znamenju popolnega spoštovanja mirovnih pogodb, se je Avstrija vseskozi naslanjala na Nemčijo. Poskusom, ki so hoteli Avstrijo Nemčiji oddaljiti, je odgovoril Seipel z besedo: »Nobene kombinacije brez Nemčije«. Na priključitev seveda ni bilo mogoče misliti, zlasti ne od leta 1922. dalje, ko se je Avstrija ob prejemu sanacijskega posojila zavezala, da se ji do leta 1942. odpove. Vendar je leta 1931. vlada Enderja skupno z nemško vlado izdelala načrt carinske unije. Gospodarski polom (Credit-Anstalt) je maja istega leta povzročil padeč Enderja in pokopal njegove načrte. Januarja leta 1932. je prišlo do preloma med krščanskimi socialisti in in velikonemci, maja istega leta je nastopil vlado Dollfuss, ki se je marca leta 1935. otresel parlamenta in junija istega leta prešel v odprto borbo proti novi Nemčiji, pri čemer se je od avgusta leta 1935. dalje naslanjal na Italijo. Zaradi nasprotij med Heimwehrom in socialisti je izbruhnil dne 12. februarja socialistični upor, ki ga je vlada zadušila v tridnevni krvavih bojih in razpustila soc. demokratično stranko, s tem pa seveda tudi sama sebi izpodbila močno protinemško oporo. Marca je sledil rimski pakt, julija ponesrečena hitlerjevska revolucija, po kateri je nastopil zaradi Dollfussove smrti Schuschnigg. V notranje političnem pogledu pomeni režim domovinske fronte v prenekaterih reformah samo posnemanje nemškega narodno socialističnega preurejanja. Celó v poudarjanju nacionalizma je šlo posnemanje tako daleč, da se poudarja nemška narodna zavest kot pogoj za vstop v edino dovoljeno politično stranko.⁴ Italija je nasprotje med obema državama večkrat skušala ublažiti, posebej zaradi nevarnosti podonavske federacije, ki se je ponovno prikazovala na političnem obzorju. Pri vsem tem pa bi rada ohranila Avstrijo samostojno, in prav v tem je bil najtežji konflikt v fašističnem bloku. Ob Mussolinijevem obisku v Berlinu so se širile vesti, da je Italija popustila; zdi se, da so vesti bile točne.

Že septembra leta 1937. so se istočasno, ko so tekla avstrijska pogajanja s Češkoslovaško, vršili zblíževalni poskusi med Avstrijo in Nemčijo, a zdelo se je, da brez pravega uspeha. Zato je Evropo toliko bolj presenetila novica, da je Schuschnigg po nedavnem sestanku s Hitlerjem (12. februarja) klonil in sprejel v vlado štiri zastopnike narodnih socialistov. Nemčiji pomeni to po javnih izjavah narodnega socializma samo začetek, ki mora voditi do bližnjega vključenja Avstrije v Veliko Nemčijo.

¹ Gl. Šolar J., Kriza duha, DS nk I, 1935, 286 sl. ² Miller O., Der Individualismus als Schicksal, 8. ³ Eržen J., Nova trozveza, Dejanje 58. ⁴ Letak »domovinske fronte« ob prihodu Zernatta v Beljak 15. 8. 1937.

III.

Pogoji, pod katerimi so tuji državniki v svojih pogajanjih z Berlinom ta akt dovolili, so še tajni; prav tako koncesije, ki jih je Nemčija priznala tujim silam, zlasti Italiji, ki se je od nekdanj bala Velike Nemčije z mejami na Brennerju in Karnskih Alpah. V vsakem primeru, zlasti pa, če zadevajo te koncesije delitev slovenske koroške zemlje med obe velesili, moramo zavzeti do dogodkov svoje stališče.

Nemški sunek v Avstriji ima dvojen smisel. Najprej se z njim bliža svojem cilju obkoljevanje edine demokratične države v vzhodnem delu Srednje Evrope, Češkoslovaške, ki so ga Nemci, Italijani, Avstrijci in Madžari obravnavali že lani v prvi polovici septembra v St. Gilgenu pri Salzburgu. Drugi moment tega sunka je pa za Slovence posebno važen; to je namreč teženje Nemcev k Sredozemskemu morju in stremljenje po prevzemu habsburške dediščine v Podonavju. S priključitvijo Avstrije v narodno socialistični načrt evropskega političnega zemljevida se mora ves silni nemški pritisk v tej smeri avtomatično prenesti na slovensko ozemlje, ki je na severu okrnjeno in oslajljeno. 16.600 km² preostale naše zemlje in 1.200.000 prebivalcev na njej bo tvorilo edino oviro med Veliko Nemčijo in Sredozemljem. Nemški načrti se razodevajo že danes iz živahne agitacije med nemško narodno manjšino v Sloveniji. Izvajanje protislovanske politike v srednjeevropskem bloku je do kraja potrdilo slovansko gledanje na preureditev Evrope v Parizu leta 1918.

Tudi danes ni druge rešitve pred nemško ekspanzijo, kakor takrat: njena zajezitev je mogoča le z vsestransko okrepitevijo Slovenije in z mednarodno garancijo njenih meja. V tem smislu je sestanek v Berchtesgadenu in dogodki, ki so mu sledili, razgibal tudi koroško vprašanje, saj je z možnostjo, da se Avstrija združi z Nemčijo, nakazal tudi odstranitev določb St. Germainске pogodbe in v zvezi s tem najprimernejšo možnost, da postavimo v mednarodnem svetu zahteve o bodoči razmejitvi Koroške.

V mednarodnem interesu je, da dobimo Slovenci na Koroškem naše narodno ozemlje¹ v območju črte, ki teče od Šmohorja preko Ziljskih Alp, Dobrača in Osojskih Tur, Šenturške in št. Lenške gore na Djekše in odtod mimo Pustriške doline pod Sv. Pavlom na Dravo. To ozemlje je po svoji narodnostni strukturi, če ne štejemo mestnega prebivalstva, še danes večinoma slovensko,² narodni otoki v njem v mestih in industrijskih predelih so ustvarjeni v veliki meri z nasilno germanizacijo v zadnjih devetdesetih letih, zlasti s sistematičnim ponemčevanjem v utrakvistični šoli. Temu ozemlju morata biti priključeni tudi prometno važni mesti Beljak, ki leži na križišču dveh važnih železniških prog in ob stiku gornje Dravske doline z Ziljo in z Rožem, in Celovec, ki je gospodarsko odvisen od južnega predela Celovške kotline,

z zgodovinskim Gosposvetskim poljem vred. Na Gospo Sveto in Krnski grad se vežejo najvažnejši spomini slovenske zgodovine, Celovec in Beljak pa sta organski del slovenskega prometnega vozla.³ Čas je, da obrnemo Slovenci svoje poglede spet proti Visokim Turam.

¹ Slovensko-nemška narodna meja teče po zapiskih dr. R. Savnika, dopoljenih po privatni slovenski statistiki iz let od 1935. do 1936. in po mojih zapiskih takole: Od naše državne meje pri Dravogradu se drži sprva Drave, od katere se pa kmalu po izlivu Labodnice odtrga in teče po grebenih severno od Drave, nato med Gradnico in Golovico nekako tako, kakor je bila omejena leta 1920. plebiscitna cona, do Pustrice, ki jo pusti ob strani, v loku zajame Krčanje in Knežo, nad Djekšami pa preide spet v mejo plebiscitne cone, ki ji sledi mimo Mostiča na Krki na St. Lensko goro, zapadno od Otmanj pa naglo zavije proti jugu. Na tem delu so Nemci v zadnjih petdesetih letih s sistematično germanizacijo dosegli zvezo s Celovcem. Slovenci sicer niso še izginili, po privatni slovenski statistiki imajo tudi še dobršen del otrok v šolah okrog Gospe Svete in Možbrga, so pa vsi silno nezavedni. V predmestju St. Peter se Celovec dotika še sklenjenega slovenskega ozemlja. Narodnostna meja zdrkne mimo južnih predmestij na Glinico in teče po njej do jezera, ki ga prereže v črti od jezerskega izliva do Krive Vrbe. Od tod teče po gričih severno od jezera, se v loku izogne Možbrgu, ki je bil pred sto leti še trdno v slovenskih rokah, zajema v gričevju majhna, trdna slovenska selišča, severno od Poreč zavije proti severozapadu na Osojske Ture, kjer vodi mimo povsem slovenskih župnij Dholice in Kostanj. Jezikovna meja se tu sklada z občinsko gozdno mejo. Zapadno od Kostanj in Gornje vasi pa zavije za Domačelami proti jugovzhodu na Dravo, ki jo doseže na Vernbergu. Od tod vodi po Dravi do Beljaka, ki se ga dotika na Peravi, nato pa se naglo obrne proti jugu na Ziljo, ki jo zapusti Pod Vetruvom, od koder se vzdigne na Dobrač. Dolino Čajne prereže med Rutami in Pajštvice, dalje proti severovzhodu so slovenske kmetije samo še sporadično razsejane, dasi pričajo ledinska imena tudi to o slovenski ekspanzivnosti celo v dobi rovtarske naselitve. Iz Pajštvice vodi meja preko Ziljskih Alp, preko Vrš do Boraljskih gora, kjer deli po občinski meji občine Goriče nove naselbino Preseko, reže Preseško jezero, vodi med Borovnico in Belo in po danes deloma izkrčenem gozdu okrog Brda, Limarče vesi in Potoč, kjer prestopi Ziljo in se povzpne po globeli Krnica na Karnske Alpe. ² Prim. zemljevid Koroške v delu Melik A., Slovenija I. 2., priloga IX., izdelan na podlagi privatne slovenske statistike. Predeli, v katerih ni slovenske večine, so ponemčeni šele v zadnjih petdesetih letih, poleg tega spadajo po geografskem položaju in vsej zgodovinski tradiciji k slovenskemu južnemu delu Koroške. Zlasti velja to za predel med Možbergom in Gospo Sveto, kjer so poleg tega, dasi v razmeroma majhnem številu, sem in tja še vedno raztreseni slovenski kmetje. ³ Grafenauer B., Mednarodna funkcija slovenskega ozemlja, Dejanje 18.

K NOVI STVARNOSTI

V ospredje današnjega literarnega sveta stopata dve gesli: beseda o premaganem ekspresionizmu in prodoru nove stvarnosti. Na prvi pogled se zdi to dvoje ostro ločenih vsebinskih in oblikovnih nasprotij, ki stojita drugo proti drugemu kakor dvoje nepremostljivih svetov. Vendarle pa se v takem pojmovanju nasprotja med ekspresionizmom in tako imenovano novo stvarnostjo skriva nepoznanje literarne sodobnosti.¹

Nobenega dvoma ni, da se je književnost v zadnjih letih močno obrnila k stvarnosti ter se vrnila k objektivnemu življenju — v nasprotju s težnjo zgodnje povojne umetnosti, tako imenovanega ekspresionizma, ki je zanikaval zunanjo resničnost in se skušal rešiti v svet notranjih lepot. Vendarle pa si moramo nekoliko pobliže ogledati razvojno linijo književnosti, če si hočemo biti na jasnem o pomenu tega preobrata v njej. Videli bomo, da »nova stvarnost« ali bolje nova resničnost ni morda povratek k nekdanjemu pozitivističnemu realizmu ali naturalizmu, marveč da moremo bolj pravilno govoriti o poduhovljeni stvarnosti, o idealističnem ali etičnem realizmu in podobno.²

Danes vemo po zaslugi moderne umetnostne vede, da umetnosti ne moremo pojmovati brez zveze z življenjem. Ako tedaj damo tej ali oni umetnostni smeri tako ali drugačno ime, n. pr. ekspresionizem, realizem itd., s tem nikakor ne mislimo le oblikovne označbe te umetnostne smeri, marveč prav tako tudi njene vsebinske, idejne, življenjske osnove. Z drugimi besedami se to

¹ Kako tjavdan se pri nas večkrat govori o ekspresionizmu, ki ga nekateri že kar apriori odklanjajo, ne da bi ga vobče skušali doumeti, naj pokažejo tudi naslednji primeri. Prvič je ekspresionizem resda lahko samo moda in kot tak je gotovo negativen. Razen tega pa je vendarle izven vsakega dvoma, da moremo in tudi moramo govoriti o ekspresionizmu kot o neki določeni smeri in dobi v razvoju umetnosti. Poslušajmo, kako sodi na primer o ekspresionizmu v slikarstvu France Stele. Takole pravi: »Po ekspresionizmu in kubizmu smo našli pot zopet k »novi stvarnosti«, k podlagam lastnega izraza. Zame je jasno: Brez ekspresionizma in kubizma smo lahko najboljši slikarji, do sodobnega izraza, do umetnosti, do nove vsebine, po kateri žejajo cele države in narodi, ni pota mimo njih. Kubizem in ekspresionizem sta nam vrnila magično umetnostno formo...« (DS, 1936, 315.) Tretjič pa je »ekspresionizem« lahko tudi princip umetniškega ustvarjanja. In o tem pravi isti dr. Stele tole: »Vsako umetnostno ustvarjanje ima vselej in bistveno tudi ekspresivni značaj, in zato je pot, po kateri zori ekspresionistična umetnina, samo na izrazit način poudarjena pot, po kateri nastaja umetnina sploh.« (DS, 1935, 292.)

² Kajpada ne gre toliko za ime, kolikor za stvar. Precej isto pomenijo na primer izrazi kakor mistični realizem (Srečko Kosovel), metafizični realizem (France Vodnik), sintetični realizem (Šalda), duhovni realizem (Berdjajev) ali etični realizem (sodobni ruski pisatelj).

pravi tudi, da ne moremo na umetnost in njene produkte — čih jih hočemo resnično doumeti — nikoli gledati samo z estetskega vidika, marveč tudi s sociološkega. Pri umetnosti vedno ločimo »kaj« in »kako«. V tem se sodobni umetnostni nazor bistveno loči od naziranja tako imenovanega larpurlartizma, ki je v umetnosti videl le formo. Bila je to pač doba estetične in samoumetniške skrajnosti. Tudi danes je mnogo nevarnosti za skrajnosti, seveda v nasprotnem smislu. Moderni človek se je v taki meri uprl oblikam in vsemu formalnemu ter je tako važnost položil na življenjsko in vsebinsko pomembnost, da se je neredko že zdelo, da lepota umetniške oblike sploh nima nobenega pomena več, da je umetnost kot taka sploh samo sredstvo za razširjanje idej in za zmago življenjskih idealov. Kako močno je danes takšno naziranje, se vidi iz sledečih besed, ki jih je nekdo izrekel, govoreč o novi umetnosti: »Bistvene važnosti je tukaj dejstvo, da je v stiski, ki je danes zavladala v svetu, četa umetniško ustvarjajočih poizkusila zamenjati estetični cilj umetniškega ustvarjanja z etičnim, umetniško prizadevanje opravičiti ne iz umetnosti, marveč iz sociologije.« Kljub temu pa še nikoli ni bilo jasneje, nego vidimo prav mi dandanes, da so oblikovne posebnosti in prvine umetnosti vedno v najtesnejši zvezi z vsebinskimi osnovami. Zlasti sodobne študije o stilu so mnogo pripomogle do poglobitve in razjasnitve v tem pogledu. Tako je na primer urednik zbranih spisov Ivana Cankarja v uvodu k petnajstemu zvezku (str. XVII.) formuliral naslednjo tezo: »V resnici ni neka docela svobodno izbrana forma primarna pri postanku literarne umetnine, marveč je za formo in snov odločilno vse umetnikovo razmerje do sveta, njegov način gledanja in doživljanja realnosti, njegovo svetovno naziranje. To določa hkrati formo in snov ter ustvarja iz obojega umetnostni organizem; skupnost formalnih lastnosti tega organizma, kakor se javljajo na obdelani snovi, imenujemo njega stil. Ker je človekovo razmerje do sveta možno v brezštevilnih variantah, je jasno, da so tudi variante brezštevilne, toda tako različne te variante vendar niso med seboj, da bi jih ne bilo mogoče zbrati v posamezne skupine, ki jih literarno historično periodiziranje označuje s skupnim imenom časovne in stilne oznake, kakor na primer realizem, naturalizem, romantika ter podobno.« Če si hočemo torej biti na jasnem tudi glede oblikovnih posebnosti oziroma stila sodobne književnosti, ki jo označujemo na splošno z ekspresionizmom ter novo stvarnostjo, si je treba ogledati tudi svetovno nazorne peripetije v duhovni zgodovini evropskega človeka zadnjih desetletij, ko je ta umetnost nastajala in še vedno nastaja. Prav zgodovinski pogled nas točneje nego le teoretično estetsko razpravljanje prepriča o resničnosti teze, da je umetnost pač vedno le izraz življenja, ki ga živi umetnik kot osebnost, to je kot človek. Vsebinski in idejni temelji umetnosti

so bili vedno podoba človeka, kakor je živel pod soncem in med stvarmi, nizek ali visok, dober ali slab, lep ali grd, podoba in izraz njegovega življenjskega nazora in čustva. Od tod nasprotja posameznih umetnostnih struj, ki jih umetnost, ki je vendar ena sama, z lastnega vidika prav za prav izključuje. Ta nasprotja so in so vedno bila posledica notranjih, vsebinskih razlik in so bila utemeljena v idejni borbi in rasti človeškega rodu.

Prelom s tradicijo in začetek razvoja književnosti, ki jo smemo šteti za sodobno, je nekako svetovna vojna, kot važen mejnik v zunanjem, a tudi notranjem življenju Evrope. Seveda ostro začrtane meje z natančno letnico ni mogoče postaviti, zlasti ne v duhovni človeški zgodovini. Ko še živi staro, se že vedno poraja tudi novo, več generacij je vedno istodobno aktivnih; razen tega je v vsaki rasti treba razlikovati začetek, polni razmah in upadek. Da bomo dobro videli razloček med staro in novo umetnostjo, moramo vedeti tole: stara umetnost, to je tista, proti kateri je nastopila nova, obsega v glavnem dve struji, naturalizem in impresionizem. Obema je skupna idejna vsebina, humanistični svetovni nazor prejšnjega stoletja, ki je s svojim pozitivizmom poudaril predvsem dvoje: prirodno objektivnost vnanje, vidne narave in pa subjektivistični svet človeka, ki se je imenoval svobodnega, neodvisnega ali tudi nadčloveka. Razlika med obema strujama pa je bila ta, da je sedaj — pri naturalizmu — stal v ospredju objektivni svet, narava in njeni pojavi v svoji prirodni zakonitosti, sedaj zopet — pri impresionizmu — pa se narava sicer tudi ni zanikovala, le da je poudarek bil na človeku, na subjektu, na njegovi nevrološki, fiziološki čustvenosti. Od tod prevladovanje tako imenovane štimunge v tej umetnosti. S tem v zvezi so bile oblikovne posebnosti obeh struj. Za naturalizem je bila značilna zvestoba objektivnemu svetu pojavov, pisatelj je skoraj popolnoma izginil za svojim delom. Bil je predvsem opazovalec, stvaren, miniaturn in analitsko natančen opisovalec dejanskosti. Znana je naturalistična parola, češ da mora biti umetnik prav tako objektivni kakor znanstvenik. Impresionizem pa se je ravnal po merilu grških sofistov, ki so v svojem skrajnem subjektivizmu in relativizmu ustvarili krilatice »človek je merilo vseh stvari« — kakor se njemu zdi, taka je vsaka stvar; nobena reč potemtakem nima kvalitete v sebi sami, svoje lastne podobe, marveč ji to podobo ustvari šele vsak posamezni človek, zato je zdaj taka, zdaj drugačna. Umetnik te smeri ni zanikaval narave, ostal pa je pri svojih subjektivnih vtisih, razpoloženju ali trenutnem doživetju. Tako je bil impresionistični umetnik živa podoba individualističnega časa.

Proti tej umetnosti »brez vsake zveze z večnostjo« (Cankar), tako proti naturalizmu kakor proti impresionizmu, ki so ga nekateri pravilno imenovali le »na znotraj obrnjeni naturalizem«

— je nastopila nova duhovna umetnost ekspresionizma. Ekspresionizem je bil duhovna smer, ki je doživetje duha postavila nad zunanje življenje. Obrnila se je od pojavov k njihovem bistvu, od videza stvari k njihovim simbolnim vrednotam. Simbolizem ali nova romantika je bila prva stopnja ekspresionistične umetnosti. Ekspresionizem je v prvi vrsti iskal globljega človeka, človeka, ki se je odvrnil od liberalnega relativizma »onstran dobrega in zlega« k npravstveni odgovornosti, k etosu. To je prva bistvena poteza te umetnostne smeri. V globinah pa smo si — po besedah Ivana Cankarja — vsi ljudje bratje. To zanikanje individualističnega nadčloveka in priznanje socialne in kozmične vesoljne skupnosti vsega človeškega rodu, nad katerim je Bog, oče in vladar, je drugo, kar je treba poudariti, kadar govorimo o bistvu ekspresionizma. V tem se je nasproti pesimistični skepsi človeka dekadence, kakor se tudi imenuje impresionizem, če mislimo na njega npravno vrednost, razodela vera, ali vsaj silna žeja po veri v metafizični svet. V tej religiozni veri moramo videti najbolj tajno bolečino ekspresionističnega idealizma in spiritualizma, ki je zato bežal iz zunanje resničnosti tja, kjer se doma naše duše in kamor je povojni človek, ranjen od krivice in materije, dvigal svoje »žalostne roke« v skrivnostno sfero metafizičnega sveta. Oblikovno je vse to nujno vtisnilo tej umetnosti posebne znake: primarnost izraza, ki je še najbolj podoben kriku iz dna, aktivizem kot posledico etičnega prizadevanja ter intuitivnost. Prostor ekspresionistične umetnosti je vizija, irealno in iracionalno carstvo duha, njegov izraz pa je simbol. Ta generacija se je skušala iz sveta gole materialne resničnosti rešiti v svet notranjosti. V njej je bil avguštinski nemir neutешitve, zato se je ravnala po njegovem izreku, češ naj se človek povrne vase, ako hoče najti resnico. Telesnost resničnega, predmetnost vidnega sveta pojavov, drobne posameznosti življenja, ki jih je impresionistična umetnost tako zelo ljubila — vse to ni zadostovalo novi izrazni umetnosti. Nova, ekstatična resničnost leži onstran telesnega izkustva, v območju iracionalnega, duhovnega. Pot v carstvo duha pa je bila intuicija, notranje gledanje. Tako je zunanja resničnost postala za to umetnost skoraj popolnoma brezpomembna, vse telesno je imelo smisel le še kot »podoba duše«. Duša je bila osnovni motiv novih pesnikov, kateri so telo — kakor nekoč grški idealist Platon — imenovali »ječo moje duše«. Dvigniti se iz osebnega sveta in se spojiti z vesoljstvom v eni harmoniji, to hrepenenje se čuti v umetnostnem kriku novega človeka, v njegovi religiozni ekstazi. Nova umetnost je skušala na človeku odkriti ne tisto, kar je pomembno za vsakega posameznika, ampak večno, občeločloveško, duhovno bistvo v njem. Odločno se vidi v tem sorodnost in odmev nekdanjega romantičnega univerzalizma; ista ideja človečanske ljubezni in pravičnosti, o kateri je nekoč pel Pre-

šeren (žive naj vsi narodi!), se je razodela kot ideja kozmičnega bratstva, te mesianistične vere nove umetnosti. »Mi smo!« — ta zavest vesoljne skupnosti zveni kot osnoven akord te silne človečanske simfonije, kakor bi lahko imenovali moderno umetnost.

Kakor je človek pomemben ekspresionistu samo onstran praktične življenjske podobe, tako mu je tudi narava, ki jo rad primerja s templjem in vrtom, le simbol nevidene lepote. Kar išče v nji in kar ljubi v nji, to ni njena objektivna lepota, ki je zato ne občuduje zaradi nje same — marveč mu je le prispodoba »onstranske gloriije«. Naravno in s tem v zvezi je tudi, da na primer erotika v tej umetnosti neče biti le izraz osebnega erotičnega odnosa, marveč skuša izraziti občečloveško vsebino te skrivnosti. Kakor Cerkev primerja zvezo moža in žene z združitvijo človeškega in božjega, tako je erotika ekspresionistu bela pot, po kateri gre neskončnemu in večnemu nasproti. Vse to je nujno vodilo tudi do izrazitih oblikovnih posebnosti nove poezije. Kakor je duhovna podoba te umetnosti razumljiva le onstran dejanskosti, tako se tudi vnanja pesniška podoba, izraz in stil te umetnosti dvigata v ekstazo, vizijo in metaforično bogato simboliko. Prav tako je zaradi poudarjenih duhovnih prvin razumljivo, da se je kot najmočnejša vrsta nove umetnosti razvila zlasti lirika.

Ker je ravno etična stran v tej umetnosti bila tako važna, je razumljivo tudi, da je pisatelj nove smeri neredko v večji meri kakor zgolj pesnik in stvaritelj — mesianistični klicar k novim idealom. »Obnovitev človeštva, to je edina naloga umetnosti«, tako je z našim S. Kosovelom govorila cela vrsta pesnikov te dobe. Toda poleg teh tendenčno podčrtanih del je nastalo vendar mnogo del, ki nočejo služiti nikomur razen duhu, razen besedi in izrazu. Zato se je nova umetnost tudi imenovala izrazna umetnost, ekspresionizem.

Toda preveliko — po eni strani tudi brezuspešno — poudarjanje samo ene strani človeka, to je njegovega duha in duhovnosti, je novi rod odklonil in spoznal, da je rešitev le v zdravi resničnosti telesa in duha, v sintetični spojitvi obeh svetov. Tako se je ekspresionistični človek povrnil, oziroma se še vedno vrača iz osebne samote nazaj k razgledom življenja. Prvotna spiritualistična skrajnost je bila sicer utemeljena časovno in zgodovinsko kot reakcija na materializem prejšnjega stoletja, a bliže bistva in resnice je vsekakor sinteza, do katere razvoj nujno vodi. Prav zato pa tudi ni pravilno govoriti danes o »novem« realizmu, ker to ni povratek v nekdanji realizem oziroma naturalizem. Nova resničnost je le nadaljnja stopnja ekspresionizma, le da skuša dojeti življenje v njega celotnosti, v njega majhnih in velikih stvareh. Res pa je, da se ob strani, zlasti iz ateistično in humanistično usmerjenega sodobnega socializma skuša doseči obnova nekdanjega naturalizma. Znova postavljajo nekateri pisatelji

tezo, češ da bodi umetnik le znanstvenik in da je človek ne sicer produkt narave, kakor je učil nekdanji naturalizem, pač pa produkt gospodarskih razmer in materialnih zakonov, torej se znova zanikava njegov duh. Gotovo je, da ta naturalistična obnova nima nič skupnega z novo stvarnostjo idealistične smeri. A nedvomno je, da ima bodočnost le tisti realizem, ki upošteva človeka, kakršen je, ne samo duh, a tudi ne samo telo, marveč oboje, telesno duhovna enota. To vero je zelo dobro izrazil ruski mislec Berdjajev, ki pravi: »Bodočnost ima realizem, a seveda ne v tem smislu, kakor je rabilo to besedo 19. stoletje. Bodočnost ima popoln in kompakten realizem, mističen realizem, ki razodeni duhovno življenje, duševno in telesno, ter osebno in socialno življenje.«

JOŽE UDOVIČ

BALADA O PESMI

Tako sem tiho želel doživeti,
da bi se tudi od veselja ti zalile
oči s solzami, lepšimi, kot so poleti
tiste, ki so vrtnice jih prenočile.

Obljubil sem, iz sebe kdaj zajeti
napev, razdajajoč se in vesel,
kot sveža polt bi ti srce objel,
kot luč nezemeljska bi te presvetlil

ta glas, ne dal bi ti od okna stran,
kadar strmiš molče pri pólnočnici
zvezdâ, če bi ga kje prebiral zbran,
slišno le tebi, sam v noči hladnici.

Tiše, kot usta se ponudijo v ljubezni,
bi ti za dne, napisano na sinji list,
podaril mavrico neprijemljivo pesmi,
vseh sedem barv, ki so en žarek, bel in čist.

Čakal sem čas, a večno mračno smer
oznanjajo vetrovnice, zemlja se širi,
da si še delj za rekami, meglami, tiri,
zdaj šepetam prošnje za moč, za luč, za mir.

Glej, hotel sem, odkar sovražim vzdihe,
da bi za to ne bil ti več dolžnik,
tako sem zbral ti te besede tihe,
a niso pesem, čutiš, saj so krik.

SLOVENSKO IZSELJENSTVO

1. Kdo je izseljenec? Izseljenec je človek, del organske človeške skupnosti, ki mora večinoma iz gospodarskih vzrokov zamenjati sebi odgovarjajočo domačijo s tujim krajem, da si v njem poišče kruha. Trd zakon življenjskega boja ga dvigne iz njemu sorodnega in skladnega okolja ter postavi v novega, kjer se znajde več ali manj le zunanje, notranje pa sploh ne.

Nobeno živo bitje ne živi v praznem prostoru, neodvisno od družbe in od tal, slehernega človeka določajo njegova zemlja, vzgoja, tradicija, vera, jezik in soljudje. Vsakdo med nami živi v svojem zgodovinskem prostoru svojo edino, neprenosljivo in neponovljivo usodo, ki jo mora svobodno, to je v mejah svojega osebnega poslanstva prevzeti nase in dopolniti. Človek razbira svoje osebno poslanstvo v svojem neposrednem in posrednem okolju, naravno je, da se znajdemo in potrjujemo v svoji organski okolici, ona nam kot vrsta zaporednih osebnih odločitev nakazuje smer v bodočnost in vedno znova ustvarja človeku neobhodno potrebno kulturo občestva in tradicije, ki brez njih ni polnega osebnega življenja. Potrebno je torej, da vsak med nami več ali manj živi iz svojih tal, v svojem zraku, med svojimi bližnjimi, med ljudmi, ki ga z njimi družijo iste krvne, zemeljske, zgodovinske, kulturne, duhovne in verske vezi. Kakršno je razmerje med rastlino in njenimi klimatičnimi pogoji, takšno je tudi med človekom in njegovim življenjskim prostorom. Za človeka ni vseeno, ali se dosledno in neprekinjeno izživlja v tistem svojem prostoru, ki ga je rodil in oblikoval, ali pa v nekem drugem, slučajnem, ki je vanj zablodil in ki do njega nima nobenega drugega razmerja kakor zunanjega, to se pravi le razmerje dela, tisto, ki se je poleg tega še samo spremenilo v krut mehanizem.

Izseljenec ne predstavlja torej samo človeka, ki je zamenjal svoj delovni prostor, ampak človeka, ki je bil iz zunanjih, absurdno važnih vzrokov prisiljen pretrgati svoje življenje od naravnih pogojev svojega življenja. Izseljenec ni samo človek, ki se preseli iz št. Jerneja na Dolenjskem v Milwaukee v Severni Ameriki, ampak oseba, ki je morala nasilno ustaviti razvoj svojega celokupnega življenja v domačiji in se umetno vživeti v novo, tujo in svoji notranjosti nesomerno okolje. Izseljenec si kot celoten človek nikdar več ne opomore, za vedno so mu ustavljeni viri njegove prave hrane, onemogočeno mu je sproščeno življenje, notranje zakrni, tako da kljub gospodarski spretnosti postane duhovno nerodoviten. Izseljenec predstavlja mnogo bolj prizadetega človeka, kakor nam je dozda govornik jezika liberalnega gospodarstva, izseljenstvo predstavlja eno najstrašnejših

osebnih posledic modernega gospodarsko političnega razvoja v Evropi. Izselenec je celo tragičnejši tip od industrijskega proletarca, je duhovno okrnel človek brez zavesti, ki je tudi zaradi romantične poteze preseljevanja družabno negotova postavka.

2. Razvoj zadnjih sto let je bolj spremenil podobo sveta, kakor nas to učijo evropski procesi. Šele v poznih letih bomo videli ogromno škodo, ki jo je v raznih oblikah povzročil majhnim in maloštevilnim, slabim in nepripravljenim. Ena njegovih največjih žrtev smo Slovenci. Do konca nam je stisnil narodno zemljo, razbil narodno celoto in vrgel tretjino ljudstva v tujino (600.000). Prvi gospodarski razvoj je zvalil Slovence proti Trstu in jih vsesal v obmorske delavnice, skladišča in plavže, odtod pa poslal na ladje in v svet, v Egipt, v Brazilijo, v Severno Ameriko, v Kanado, v Argentino in Avstralijo, da o Nemčiji, Franciji in ostali Evropi ne govorim. Noben narod ni moral poslati sorazmerno toliko svojih ljudi v tujino, kakor slovenski. Vsak dan bi si morali na glas izreči strahotno dejstvo, da je vsak tretji Slovenec izselenec, to je tak člen slovenskega narodnega občestva, ki tega občestva več ne dopolnjuje in povečuje, ampak kvečjemu pasivno izživlja ter tako vedno bolj prazni in slabi.

Slovenski razumnik redko premišlja o gospodarskih, kulturnih in političnih procesih svojega naroda ter le redko vidi naloge, ki iz njih izvirajo. Zato še do danes nismo vsestransko osvetlili in dognali vzrokov in strukture slovenskega izseljevanja, niti se nismo dotaknili psihološke podobe slovenskega izseljenca. Ne motim se, ko trdim, da se bodo iz tega kompleksa izluščila važna dejstva za spoznanje slovenstva sploh. Zdi se namreč, da Slovenci nismo ravno tako slučajno razvili pošastno velik pojav izseljevanja, četudi smo na izpostavljenem in ostrem zemeljskem križišču. Že danes se vidi, da pri nastajanju izseljenstva najbrž ni delovala le gospodarska nujnost, ampak tudi pomanjkanje trdne življenjske in zgodovinske zavesti, narodne in družabne afirmacije življenjskega prostora. Slovensko izseljenstvo ni samo posledica premajhnega življenjskega prostora, ampak tudi premajhne zvezanosti s svojim življenjskim prostorom. Mnoge še številnejše narode je mučila podobna skrb majhnega življenjskega prostora, toda niso v takih trumah zapuščali domovine. Kakor na druge zadeve, tudi na izseljenca gledamo preveč deterministično, kot na neizbežne žrtve razvoja, premalo pa smo obvladovali razvoj sami ali ga zadrževali s globljimi politično-gospodarskimi dejanji. Izredno število slovenskih izseljencev pomeni izredno slabo gospodarsko, kulturno in politično zavest Slovencev. Res je, da so nas zadnjih sto let stiskala neizrečena nasilja in mučilo beraštvo neobogljenega narodnega gospodarstva, toda nikjer in nikomur se nismo zoperstavljali vsaj z jasno in skupno željo po protisili. Tiste, ki so šli s trebuhom za kruhom,

smo pomilovali, toda nismo niti organizirali njihove poti v tujino, niti njihovega sistematičnega in skupnega naseljevanja, niti nismo tega dejstva dokončno sprejeli v svoj narodni program. To pač zato, ker smo se preveč razvijali v smeri pasivne kulture in prosvete, premalo pa v gospodarsko-politični smeri, ki šele v njej narod v celotnem smislu zaživi.

3. Tako stojimo Slovenci pred dejstvom izseljenstva še vedno zmedeni, ne poznamo njegovega zgodovinskega nastanka, ne zavedamo se tragičnega pomena človeškega umiranja v izseljenstvu, niti ne moremo pregledati sedanjega stanja v izseljenstvu. Vemo le, da se je izseljevanje v prekmorske kraje v glavnem zaprlo in da gredo od časa do časa le še sezonski transporti v evropske države. Izseljevanje se je stabiliziralo, tako je ostalo nad pol milijona Slovencev v daljnih deželah, ki se od njih vrne le neznamenit odstotek nazaj v domovino. Med njimi so sicer ljudje, ki so odšli v svet kot pustolovci, in drugi, ki so se umaknili kakemu pohujšanju, a vsi ti so izginili med množicami farmarjev in delavcev, njihovih žen in otrok. To je srčna kri našega narodnega telesa, ki hoče izkapljati v tujo zemljo. Brez ozira na to, ali bo kdaj mogoče usmeriti te množice nazaj v slovensko domovino, je dolžnost domovine, da svojim otrokom lajša njihovo človeško življenje. Vsi tisti med nami, ki so te brate kdaj obiskali sredi tujine, pripovedujejo o njihovi pretresljivi človeški neboljnosti. Nikdo med njimi se več popolnoma ne znajde, skoraj vsi so se notranje razdrobili, osamili, nepovezani, trpeči, izgublajoči se na človeška stranpota, pogrezajoči se v anonimnost in nezmisljivo življenje. Mi doma ne bomo nikdar doumeli praznote, ki ugonablja Slovence po Severni in Južni Ameriki. Koliko slovenskih tragedij se je zgodilo po velemestih, v prerijah, v gorah, ob velikih rekah, v rudnikih in neštevilnih tovarnah; koliko zasramovanj, ponižanj in telesnih bolečin so pretrpeli naši ljudje, ki so polagali temelje tujemu blagostanju.

Težko je reči, da domovina nič ni storila za svoje izseljence, posamezniki so storili celo izredno mnogo, toda ugotoviti je treba, da izseljenstvo še ni postalo srčna zadeva vsega slovenskega ljudstva, tega problema organizatorji še niso rešili v vsenarodnem zmislu, svojega dela še davno niso tako usmerili, da bi ga zajeli v vseh pravnih, zgodovinskih in psiholoških odtenkih ter mu postavili smoter človeške svobode in popolnosti. Reševanje izseljencev nam ne sme biti le zadeva politične tehnike, strankarske simetrije in družabne organizacije, ampak sredstvo vsenarodne vzgoje, tako da se s pravilnim in celotnim postopkom ne bodo rešili le izseljenci, ampak ves narod. Problem našega malega naroda naj se rešuje tako v Sloveniji, kakor v Ameriki, tako na Koroškem, kakor med našimi kovinarji na Francoskem. Ves naš narod, kar ga je na svetu, naj ustvarja svojo skupno usodo, in izseljenci naj ne bodo med zadnjimi.

Mi v domovini moramo seveda najprej preboleti svoje zadnje romantične pojave in premagati tiste ovire, ki nam onemogočajo človečansko čustvo in svetovljansko širino, dva važna pogoja za narodni realizem. Stremeti moramo po skupnem narodnem delu in ustvariti pluralistično sodelovanje pri osrednjih narodnih ustanovah. V tem zmislu naj se vedno bolj dopolnjuje izseljenski institut, ki je v zarodku že ustanovljen: v njem naj se začlani vsak slovenski izseljenec (ne društva!) brez izjeme in naj za borno pristopnino dobiva vsa kulturna, gospodarska in moralna sredstva svoje življenjske vzgoje. Tak institut bi z državno podporo lahko vodil vse slovenske šole med izseljenci, razne tečaje, vzdrževal in enotno vodil gospodarske ustanove in zadružne organizacije med njimi ter vzdrževal pošiljanje mladine domov in domačih javnih delavcev med izseljence. Institut naj bi našel primerno obliko za gospodarsko sodelovanje izseljencev z domovino in narobe ter izdajal periodične liste za izseljence, velik ilustriran tednik, razne revije in vodil posebno poročevalsko službo.

V zmislu takega osrednjega in vse združujočega dela bi se sprožilo še mnogo važnih rešitev. Važna naj bo pred vsem skrb, da se vsaka zadeva izseljenstva rešuje pod vidikom človeške totalnosti in slovenske skupnosti ter v najbolj učinkoviti organizacijski obliki.

JOŽE KASTELIC

SONET

Brez smisla kakor dež, ki moči kamen,
le smer vem kakor on, nevzdržno k tlom.
Brez sile sem kot ugašajoči plamen,
kot po nevihti zadnji, daljni grom.

Plešoče kretnje, srečni čas soglasja,
ostrine misli, jasne kakor vir;
razteklo se je v mraku dolgočasja,
vsak gib ugasnil v dolg, utrujen mir.

Le eno mi je še zvesto ostalo: —
ne, nisem sam šel to brezciljno pot,
življenje vse se ni rešiti znalo,

z menoj v pogulbo pada ves moj rod,
čakanje vdano nas je pokopalo,
Duh, ki oživlja, več ne veje tod.

OB ŠVICARSKI USTAVI

Dne 20. februarja tega leta se je v Švici izvršilo zanimivo glasovanje. Švicarji so s 570.000 glasovi (proti 50.000 glasovom) sprejeli spremembo ustave, na podlagi katere je retoromanščina postala četrti državni jezik. Švicarskih Retoromanov je komaj 44.000 in prebivajo v dveh kantonih Tessin in Graubünden. Glasovalni izid je izraz naravnega in svobodnega razvoja v helvetski konfederaciji, toda veličasten izid glasovanja simbolično prehaja švicarske meje. Pomeni namreč temeljno moč demokratičnih držav, ki svobodno rešujejo narodne probleme majhnih narodov brez slehernega ozira na njih številčno moč. Ta prilika je posebno za Slovence primerna, da ob njej spoznamo ustroj švicarske ustave.

Značilna poteza švicarskega človeka je intenzivna kultura duha, osebnostnega življenja in svobode. V primeri z italijansko ali nemško pokrajino, ki so zgrajene vse v bolj občestvenem slogu, kjer pride posameznik le malo do izraza, so v Švici stoletja demokratske kulture poudarila izoblikovanje posameznega. To izoblikovanje se je vršilo tako v snovni, kot v duhovni sferi. Duh in osebnost sta dve visoko povzdignjeni in silno izoblikovani vrednoti. Vse to doseže svoj višek v tem, kar tvori pravo veličino, moč in posebnost vsega švicarskega: v brezmejni ljubezni do svobode.

To je tudi temeljna poteza švicarske demokracije. Švicarsko ustavo sestavljata dva elementa. Prva sestavina so srednjeveški elementi demokracije, podobni oblikam italijanskih mestnih občin in oblikam, ki jih je prinesel Waldstätten, jedro sedanje Zveze. Drugi element pa je moderna oblika demokracije, ki jo je ustvarila francoska revolucija. Pred l. 1798. je slonela ustava samo na prvem elementu in je v nekaterih večjih kantonih dobila v teku razvoja že oligarhičen značaj. Le manjši kantoni so ostali zvesti neposredni demokraciji. Francoska ustanovitev helvetske republike je pomedla s temi starimi oblikami, kantoni so dobili isto funkcijo kot departementi, uvedla se je revolucijska oblika demokracije. Leta 1815. je prinesla nova ustava posrečeno združitve obeh elementov. Vsak kanton predstavlja odtlej posebno državo z vsemi znaki suverenosti. V 19. stoletju sta sledili še dve reformi (1848. in 1874. l.), ki sta obe dali Zvezi nekoliko več moči.

*

V velikih obrisih je ustroj Švice po ustavi iz leta 1874. takle: Zveza ima naslednje organe: Izvršilno oblast ima v rokah »zvezni svet«, sestavljen iz 7 členov. Vsak izmed njih vodi eno od naslednjih ministrstev: 1. za notranje zadeve, 2. za zunanje

zadeve, 3. za finance in carino, 4. za javno gospodarstvo (trgovina, industrija, poljedelstvo), 5. za vojsko, 6. za pravo in za zvezno policijo, 7. za železnice, pošto, telegraf in telefon. Po običajnem pravu imajo trije največji kantoni, Zürich, Bern in Vaud, vselej po enega člana v »zveznem svetu«.

»Zvezni svet« je voljen za dobo štirih let. V praksi je vedno ponovno izvoljen, tako da je vsak njegov član v primeru, da ne odstopi, izvoljen za doživljenjsko dobo. Vsako leto se izvoli izmed njegovih članov predsednik (v praksi v obliki nekega turnusa), ki nosi naslov »predsednik Zveze«. Posebne funkcije predsednika republike v Švici ni. Švica nima niti neodgovornega državnega predsednika, kakor Francija, niti predsedniškega režima, kakor Združene države.

Po končani volitvi za določeno dobo »zvezni svet« ni odgovoren parlamentu. V Švici je torej v veljavi zgolj reprezentativni sistem, in ne parlamentarni sistem, ki je značilen za večino drugih sodobnih demokracij in ki je zvezan z odgovornostjo ministrov in z možnostjo vladnih kriz. Izvršilna oblast v Švici je stalna.

Parlament je sestavljen iz dveh zbornic. Poslanska zbornica zastopa ljudstvo. Voljena je po kantonih po proporcionalnem sistemu, tako da pride en poslanec na 25.000 prebivalcev. Senat zastopa kantone. Njegova naloga je, da varuje načela federalizma. Sestavlja ga stalno število svetovalcev (44), do dva na en kanton.

Obe zbornici sestavljata »zvezno skupščino«, ki voli »zvezni svet« (ali enega njegovega člana), »predsednika Zveze«, podpredsednika »zveznega sveta«, zvezno sodišče (ali enega sodnika) in v primeru vojne ali mobilizacije generala (sicer je najvišja vojaška služba polkovniška).

Zvezno sodišče, ki ima v nasprotju z ostalimi organi Zveze, ki zasedajo v Bernu, svoj sedež v Lausanni, je sodni organ Zveze. Sodstvo spada v področje kantonalnih oblasti, delovanje zveznega sodišča se omejuje na kazenske zadeve Zveze (na primer na notranje nemire, ki zahtevajo oboroženo intervencijo, ali na primere, ki kale razmerje s tujimi silami) in v funkciji najvišjega civilnega sodišča na zadeve, ki presegajo 10.000 frankov (kot prva instanca) ali 4.000 frankov (kot apelacijsko sodišče). O ustavnosti zakonov to sodišče nima pravice razsojati.

Kantoni so suvereni v vsem, razen v zadevah, ki po ustavi spadajo v področje Zveze. Iz stališča Zveze predstavlja vsak kanton eno volilno enoto. Poleg tega glasujejo prebivalci tudi o kantonalnih zakonih in volijo kantonalne in občinske oblasti. Pri volitvah in glasovanjih ima volilno in glasovalno pravico vsak Švicar, ki se je vsaj pred tremi meseci za stalno naselil v prizadetem kraju. Volilci kantonov in občin potemtakem niso le državljani ali meščani prizadetega kantona oziroma občine, marveč vsi njuni švicarski prebivalci. Nekateri veliki kantoni

so razdeljeni v distrikte, ki so predvsem sodne edinice, distrikti pa v okrožje, ki so volilne enote pri glasovanju o kantonalnih zakonih in pri volitvah kantonalnih oblasti. Glede upravne razdelitve imajo kantoni povsem svobodne roke. Načelniki distriktov in okrožij niso voljeni, ampak jih imenuje kantonalna vlada.

Zakonodajni organ v kantonu je »veliki svet«, izvršilni pa »državni svet«. Oba ali voli ljudstvo, ali pa sta posredno sestavljena na podlagi volilnih rezultatov. Vsak kantonalni »državni svet« vsebuje v bistvu iste resore, kakor »zvezni svet«, razen železnic, pošte, telegrafa, telefona in zunanjih zadev. Ima pa še organa za ljudsko prosveto in javna dela. Kantonalne pravice glede vojaških zadev so zelo majhne. Potemtakem so zunanje zadeve, železnice, pošta, telegraf, telefon in carine stvari, glede katerih odloča samo zveza, pravo, ljudska prosveta in javna dela izključno kantonalne zadeve, v drugih stvareh pa se oblast deli.

Sodna organizacija je po kantonih različna. Vsak kanton, v velikih kantonih tudi vsak distrikt, ima svoje porotno sodišče, vsak kanton svoje kasacijsko sodišče. Vsak kanton je povsem sklenjena sodna enota, sodne pravice zveze so zelo skromne, skoro le navidezne.

Najzanimivejše poglavje v švicarski ustavi so ljudske pravice, ki zagotavljajo ob reprezentativni demokraciji obstoj in delovanje neposredne demokracije. 50.000 državljanov ima pravico, predložiti zakonski osnutek za ljudsko glasovanje, 30.000 prebivalcev ali 8 kantonov pa pravico, da se obrnejo na ljudstvo glede zakonov, izglasovanih v zveznih zbornicah. Mednarodne pogodbe, ki vežejo Švico za dobo nad 15 let, se morajo v obliki zakona dati ljudstvu na glasovanje. Tudi glede ustavnih vprašanj je treba vprašati ljudstvo; v tem primeru mora glasovati ne samo večina volilcev, ampak tudi večina kantonov. Podobna pravica iniciative in referenda obstaja tudi v okviru posameznih kantonov glede kantonalnih zakonov. Interesantna je konservativnost Švicarjev, ki odgovore med štirimi takimi glasovanji trikrat z »ne«. V nekaterih kantonih (v dvojnih kantonih Unterwalden in Appenzell; v kantonih Uri in Glarus) so se ohranila stalna ljudska zborovanja (Landsgemeinde), ki se vrše letno enkrat in ki z dviganjem rok odobre ali zavržejo vladne odloke.

*

Če poskusim označiti to ustavo, se mi zde v njej važne posebno te-le točke:

Švica je zveza držav. Njeni kantoni so suvereni. Njihove oblasti nikdo ne omejuje, če izvezamemo redke stvari, ki so pridržane Zvezi.

Švica in njeni kantoni predstavljajo tip reprezentativne demokracije. Nosilce izvršilne oblasti v Zvezi in v kantonih volijo

ponekod nosilci zakonodajne oblasti, drugod pa ljudstvo samo. Švica ne pozna niti imenovanja ministrov po državnem predsedniku, niti državnega predsednika, niti ministrske odgovornosti, niti vladnih kriz. Zgodi se celo, da sta v vladi dve sestavini, večinska in manjšinska, ki obe zagovarjata svoje predloge pred parlamentom. Končno so voljene tudi vse druge oblasti. Nosilec izvršilne oblasti v kantonu ni samo predstavnik centrale.

Končno je v švicarski ustavi zastopan tip neposredne demokracije, ki je izražena v tem, da imajo državljani na eni strani pravico voliti oblastnike zveze, kantonov in občin, v nekaterih kantonih tudi sodnike, na drugi strani pa v tem, da jim je pod zgoraj navedenimi pogoji dana možnost neposredne kontrole in posega v zakonodajno delo Zveze in kantonov, in podobna močost uravnavanja občinskega dela.

Značilno se mi zdi, da zastopa opozicija proti ustavi, v kolikor se javlja, polarno nasprotna naziranja naše dobe o parlamentarni demokraciji in o avtoritarnem režimu.

*

Švicarska demokracija v praksi zavrača zlasti dve razširjeni sodobni mnenji o demokraciji.

Najprej trditev, da mora biti demokracija, če hoče ohraniti svoj smisel, nujno napredna oblika. Demokracija ni nič drugega, kakor vlada ljudstva nad samim seboj. Če je ljudstvo konservativno, je tudi demokracija konservativna. Tak primer je, kakor smo videli, v Švici, kjer tri četrtine predlogov propadejo. Gotovo pa je, da ljudstvo na ta način na najpopolnejši način zadošča svojim potrebam. Varuje se tega, kar samo občuti kot nevarno, rešuje vprašanja, ki se njemu zde pereča. Pri tem ne dela nobenih prenagljenih korakov in izključuje vodnike z močno roko.

Drug sofizem, ki ga zavrača, je zamenjava demokracije s parlamentarizmom. Živo nam dokazuje, da je »kriza demokracije« v mnogo večji meri kriza liberalizma in parlamentarizma, kakor pa kriza demokracije same.

Oblika švicarske zveze nam kaže, kako pravilno je bilo mnenje Montesquieuja in Rousseauja, da se more prava demokracija ostvariti samo na majhnih ozemljih, kajti do splošnega moremo priti šele po posebnem, po takih vprašanjih, ki zadevajo osebne koristi državljanov samih. Centralizem je s pravo demokracijo nezdržljiv. »Največje ne more obstati brez najmanjšega; največje hoče v najmanjšem dobiti svoj izraz. To je tajni strukturni zakon vsakega stvariteljskega oblikovanja«.

NB: Pri sestavi tega članka sem rabil članke iz švicarske številke »Esprit« (št. 61, 1. okt. 1957) in članek Sebastina Huberja: »Di chly Schwyz?« v Hochlandu (XXXII, 1954/55, str. 457-461).

TVARNO-DUHOVNA STRUKTURA ŽUPNIJE RIBNICA NA POHORJU

Pohorje je danes kot izletniška točka in kot smuški teren dovolj znano. V narodnem gospodarstvu je važno zaradi lesa in kamnolomov. Tudi zemeljski sestav Pohorja je že raziskan. Skoraj nič pa ni spisov, ki bi prinašali socialni prerez tega predela. Najboljša je še knjižica učitelja Josipa Jurančiča »Iz šole za narod«, ki obravnava družbene, gospodarske in kulturne razmere v pohorski občini Remšnik. Vsi ostali so predmet le površno obdelali, ali pa so ga zavili v romantičnost, kot je to storil dr. Jeraj v »Naši vasi«. Takole opisuje hribovskega (pohorskega) kmeta:

»Hribovski kmet se peča največ z gozdom. Gozd predstavlja še neobdelano, deviško naturo. Zato je tudi hribovski kmet najbolj pristen sin narave, prava kmečka korenina. Hribovske vasi so včasih revne, a srčno zadovoljne. V naročju večno svežega gozda je hribovec telesno in duševno zdrav.« — »V gozdu veje prosto še sveži zrak in snuje pristna, še nepokvarjena natura. V gozdu odsvita estetska lepota romantike. Temno njegovo naročje še varuje tajnost mističnih skrivnosti in ohranja svetovno nazorsko svežost. Hribovski gozdni kmet je zato mladostni prvotni tip kmeta.« (»Naša vas«, str. 113.)

Pohorski tip očrta takole: »Pohorci so — njihovo pogorje se vleče — počasni, neokretni, a resni in žilavi. Pohorski kmet je najkonzervativnejši slovenski element.« (»Naša vas«, str. 116.)

Na tak način se postavljajo definicije, ki vise v zraku. Podobe naše vasi ni mogoče podati brez števil, to je posestnih razmer, zemeljskih, podnebnih in vseh drugih tvarnih življenjskih pogojev. Poizkusil bom dati tako podobo po statističnem gradivu, ki sem ga zbral kot kaplan v Ribnici na Pohorju.

Posestne razmere. Na Pohorju prevladuje gozdni predel. Precej je tudi travnikov in pašnikov. Njiv je prav malo; zaradi slabe zemlje in podnebja so slabo donosne. Pohorski kmet goji koruzo, oves, pšenico, krompir, repo, ajdo (ki pa le redko dozori). Obdelava je zaradi bregovitosti ozemlja težavna, mnogo njiv morajo izkopavati, orjejo z navadnimi plugi, gnojijo slabo.

Posestne razmere povzemam za sedaj združene občine Ribnica, Orlica, Hudi kot in Janjev vrh po parcelnih zapisnikih iz leta 1916. Bistvenih izprememb pozneje ni bilo. Število veleposestnikov se je povečalo, prav tako njihovo bogastvo. Mnogo malih in srednjih kmetov je prišlo ob vse in se pridružilo proletariatu. Prepada med bogatim in revnim slojem se je povečal.

TABELA I.

Skupina	I	II	III	IV	V	VI
Velikost v ha	0—1	1—5	5—20	20—50	nad 50	nad 100
Število posestnikov . . .	31	18	22	35	19	15
Na posestne skupine odpade						
Njiv	34	46	31	3	1	—
Travnikov	29	19	53	7	2	4
Gozdov	9	13	34	28	15	6
Vrtov	91	5	2	1	—	1
Neplodne zemlje	127	1	2	—	—	—

Vseh posestnikov je v parcelnem zapisniku sedaj 155. Kot tudi drugod, prevladuje mali in srednji kmet. Če štejemo k malim posestnikom tiste, ki imajo do 20 ha zemlje, je takih 71. Srednjih posestnikov je 35, velikih kmetov posestnikov 34. Od 15 veleposestnikov imata dva nad 1000 ha zemljišča, eden od teh dveh celo nad 2000 ha. Več kmetov ima po več sto ha zemlje: eden nad 500 ha, drugi nad 300.

Najdonosnejše zemljišče na Pohorju je gozd. Največji gozdni predeli so v rokah veleposestnikov.

Nekaj mikavnih primerov: Veleposestnik in lastnik kamnoloma ima 928 ha gozda. Neka posestnica ima 463 ha gozda. posestnik iz Vuhreda ima v ribniški občini nad 100 ha gozda.

Mali kmetje imajo njive do 20 ha velike; takih je 101. Od 20 do 50 ha je število neznatno, od 50 do 100 ha ima samo eden, nad 100 ha nihče.

Pri travnikih je nekaj parcel nad 100 ha v rokah veleposestnikov.

Malih posestnikov gozda je 56, velikih od 50 ha dalje pa 21, torej skoraj za polovico prejšnjih! Srednjih lastnikov gozda je 28.

Med neplodno zemljo štejemo stavbišča, ceste, potoke itd. Posamezniki nimajo nad 20 ha neplodne zemlje.

V vsej občini je le 155 kmetov, vsi ostali so reveži brez zemlje in morajo prodajati svojo delovno moč kot kamnoseki, lesni in poljski delavci. Dosti je tudi najemnikov in oskrbnikov na veleposestniški zemlji; ti stanujejo v »hubah«, o čemer bomo še govorili.

Stanovanje. Dr. Jeraj ga na kratko odpravi: »Njegovo življenje in stavbarstvo sega najgloblje nazaj v zgodovino.« (»Naša vas«, str. 116.) Toda starost sloga ni tako važna kot druga posebnost: enosobna stanovanja.

V takih stanovanjih živijo po večini delavci. Med 93 enosobnimi stanovanji v Ribnici je 90 delavskih in le 3 kmečka.

Kakšna je velikost teh stanovanj, naj pokažeta dva primera: Soba nekega pohorskega žagarja meri $4 \times 5 \times 2$ m ali 24 m^3 ; soba nekega krojača $3 \times 2 \times 2.5$ m ali 15 m^3 . V obeh »stanovanjih« pa živijo po 4 osebe.

Sledeča tabela je sestavljena po podatkih ribniških šolarjev.

TABELA II.

Razredi	1.		2.		3.		4.		5.		6.	
Vseh učencev	23	28	20	25	21	18	22	22	28	45	12	14
Od teh v enosobnem stan.	11	24	5	14	12	9	13	10	10	21	7	5

Povsod pomeni prva številka število dečkov, druga pa število deklic.

Predpisana najmanjša prostornina v stanovanju je za vsakega odraslega 20 m^3 , za otroka 10 m^3 . Kako je v Ribnici, naj pokaže popisnica šolarjev iz 5. razreda. Računal sem za vsakega družinskega uda (poleg staršev) le 10 m^3 , čeprav so vmes tudi odrasli otroci.

TABELA III. Enosobna stanovanja.

Prostornina	Števílo oseb													
	6	4	8	7	5	8	6	4	4	4	6	8	10	8
Predpisana .	80	60	100	90	70	100	80	60	60	60	80	100	120	100
Dejanska .	52	135	20	73	25	60	54	30	15	24	17	72	54	60

Edino drugi primer kaže zadostno prostornino. Povsod drugod je mnogo premajhna, ponekod dosega komaj eno petino predpisane velikosti. (Glej 3., 5., 9., 10., 11., 15. primer.)

V takih stanovanjih ni dovolj svetlobe in zraka. Za postelje ni prostora. Otroci ne spe sami, marveč skupaj z ostalimi rodbinskimi udi. V prvih šolskih letih brez ozira na spol, pozneje pa deček z očetom ali bratom, deklica z materjo ali sestro. Za primer šolarji:

TABELA IV.

Razred	Otrok spi z						Otrok spi			Vsi skupaj						
	očetom	bratom	sestro	babico	teto	na tleh	sam	drugje								
1.	5	4	2	1	—	2	1	2	—	—	—	1	—	—	—	
2.	2	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	1	1	—	—	1
3.	2	—	2	1	1	6	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—
4.	2	—	2	1	—	4	—	—	1	—	4	2	2	1	2	—
5.	1	—	3	—	1	8	—	—	—	1	—	1	3	3	1	—
6.	—	—	1	—	—	1	2	—	—	—	—	1	1	—	—	—

Prva številka za dečke, druga za deklice.

Da so taka stanovanja nezdrava, je jasno. Skupno spanje v dvoje ali v troje, postelje na tleh, ki so polne prahu in bacilov — to uničuje zdravje otrok.

Družabni izvor šolarjev v Ribnici. Prevladujejo revnejši. Kmečkih je 51, delavskih (starši brez zemlje) 167, obrtniških je 17. Kakšni so njih šolski uspehi? Poglejmo šolsko leto 1936./37.

V prvem razredu so vsi ponavljavci iz delavskih družin. Med njimi devetletna deklica iz šestčlenske družine, ki živi v enosobnem stanovanju. Neka druga devetletna deklica je iz osemčlenske družine, kjer spijo vsi skupaj na štirih posteljah v eni sobi. — Slab uspeh imajo tudi nezakonski otroci, ki živijo najtežje življenje. Materi so samo v breme, ker z otrokom težje dobi službo. Če jo kljub temu sprejmejo, ji zmanjšajo zaslužek. Otroka nihče ne vzgaja, najprej mora opravljati otroška dela, pozneje težka dela, oboje zastoj. Domači otroci ga zaničujejo in zapostavljajo. V šoli navadno obsedi. Primer: V drugem razredu je devetletna deklica, nezakonska hči dekle pri nekem žagarju. Otrok je telesno slabo razvit, govori še nerazločno in pomanjkljivo. Uspeh je slab. V istem razredu: enajstletni deklin sin. Spi z materjo, telesno in duševno zaostal, uspeh nezadosten. Telesno je zaostal že od rojstva. Dekle po večini nimajo ugodnih pogojev za nosečnost in porod. Nosečnost prikrivajo, dokler je mogoče, rodijo mnogokrat na skednju. Vse to je v kvar telesnemu in duševnemu razvoju otroka, kar se pozneje le stopnjuje. Za učenje nima časa, neredno hodi v šolo, sedeti mora (pogosto, ker ima uši) v zadnji klopi, vsi ga zasmehujejo, zato postane molčeč, zakrknjen in trmast.

Iz istega drugega razreda še nekaj primerov: dvanajstletni deček iz devetčlenske rodbine z enosobnim stanovanjem. Deček spi z bratom na tleh, gnotne razmere so obupne. — Devetletna učenka iz devetčlenske rodbine. Oče je delavec; vsi živijo v eni sobi. Otrok je duševno zaostal, uspeh nezadosten. — Enajstletna nezakonska hči kmečke dekle. Spi z materjo, sestro in mlajšim bratom na tleh. V šolo hodi neredno, ker nima obleke. Njeno zdravje je slabo, sploh je zelo zanemarjena.

TABELA V. Šolski uspehi enega razreda v letu 1936./37.

	Vseh	Odličnih	Pravdobrih	Dobrih	Slabih	Nezadostnih
Kmečki	10	6	—	2	2	—
Delavski	24	7	9	6	1	1
Obrtniški	5	1	4	—	—	—
Nezakonski o. dekel	7	2	2	1	1	1

Kmečki otroci imajo razmerno najboljši uspeh, ker se jim tudi najboljše godi. Nezačuden uspeh najdemo le pri delavskih in nezakonskih otrocih, kar nam je tudi razumljivo.

Telesna zaposlitev šolarjev. Sledeče primere izvenšolske zaposlitve je zapisal učitelj v petem razredu ribniške šole: trinajstleten sin kamnoseka; petčlenska rodbina živi v eni sobi. Deček mora prijeti za vsako delo. — Trinajstleten nezakonski sin služkinje; spi v hlevu, opravljati mora vsa dela. Večkrat je tepen kot sit. — Hčerka gozdnega delavca mora skrbeti za desetčlensko družino, ki živi v eni sobi. Pomaga očetu pri delu v gozdu in opravlja vsa gospodinjska dela doma. V šolo ne hodi redno in uspeh je seveda slab. — Neka druga hčerka gozdnega delavca vdovca kuha očetu in sebi zajtrk, kosilo in večerjo. Njuna vsakdanja hrana je nezabeljen krompir. Sošolci ji pravijo »mati«. — Drugi dečki vozijo plohe na žago; otroci kamnosekov opravljajo kmečka dela, orjejo, pomagajo pri sekanju in podiranju lesa itd. Koliko jim ostane časa za šolo, ni ravno težko spoznati.

Prehrana je nezadostna pri odraslih in pri otroci. Vsakdanja hrana je izključno krompir, koruzni močnik in koruzni kruh. Otroci, ki obiskujejo celodnevni puk, nimajo pogosto niti koščka kruha s seboj. To revščino potrjujejo nabiralne akcije Ciril-Methodove družbe, ki vsako zimo deli revnim šolarjem nakaznice za kruh. Zelo poučna so pisma ribniških otrok sv. Miklavžu. 35 teh otrok je prosilo za obleko, čevlje in sladkorčke. 16 otrok je prosilo za šolske potrebščine, 6 samo za slaščice. Maloštevni posestniški in trgovski otroci pa imajo drugačne želje: gostilničarjev sin je želel smučarske hlače, posestnikov sin uro, trije so želeli smučke, štirje Batine škornje, eden celo pižamo.

Te številke nam jasno dokazujejo, da delavskim otrokom primanjkuje najpotrebnejših življenjskih sredstev. Zato se v svojih željah omejujejo na najnujnejše in tako nezavedno prijavajo delitev človeške družbe v posedujoče in nimaniče.

Zelo škoduje šolskemu uspehu dolga pot v šolo. Otroci morajo zgodaj vstati, opraviti razna dela, potem pa iti včasih po več kilometrov daleč v šolo. Le eden od takih šolarjev pri Sv. Bolfenku je imel odličen uspeh v šoli, vsi ostali dobrega ali slabega. Pozimi je pot še težja, otroci pa so slabo oblečeni in obuti. Izmučeni in premraženi prihajajo v šolo in pouku ne morejo slediti. Dolga pot vpliva tudi na нравno plat otroka. Cesta je najslabša vzgojiteljica. Kolikor otrok ni prerano spolno zrel zaradi stanovanjske stiske, ga pokvari pot v šolo in domov.

Iz knjige življenja. Debele krstne knjige po župniških imajo bogato vsebino. Poleg gibanja prebivalstva nam ka-

žejo podobo javne morale, pa tudi izvor novorojenca in naka-
zujejo njegovo življenjsko pot. Vzemimo v roke rojstno knjigo
župnije Ribnica na Pohorju za dobo deset let.

TABELA VI. Rojstva od leta 1921. do 1930.

Leto	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Zakonskih dečkov . .	35	28	26	26	37	26	35	35	31	54
Zakonskih deklic . .	22	22	28	31	33	34	37	47	33	36
Nezakonskih dečkov .	9	11	10	8	5	11	11	7	8	7
Nezakonskih deklic .	9	8	6	4	2	8	9	13	8	9
Skupno . . .	75	69	70	69	77	79	92	102	80	106

Največ rojstev je bilo leta 1930. (106), najmanj leta 1922. in 1924. Leta 1930. je bil gospodarski položaj Pohorcev ugoden. Les se je dobro prodajal, kamnoseški delavci so delali ves delovni teden, akordne postavke so bile precej visoke, zaslužek zanesljiv. Ker so bili najnujnejši življenjski pogoji izpolnjeni, se je sklenilo več porok in rodilo več otrok. Leta 1922. pa je doba denarne inflacije, ki je koristila le bogatašem in škodovala delavstvu. Cene produktom se niso znižale, padla pa je vrednost denarja.

Nezakonskih otrok je bilo najmanj leta 1925. (7), največ leta 1927. in 1928. (po 20). Med zakonskimi in nezakonskimi otroci obstoja neka odvisnost. V dobrih gospodarskih razmerah se skupno število rojstev dviga, število nezakonskih pada. V slabih gospodarskih razmerah pa pade število zakonskih in raste število nezakonskih rojstev. Zadnje čase je to zakonitost omajala bela kuga. Zato tudi število nezakonskih rojstev ni več dokaz moralne višine ljudstva.

Sledeči tabeli naj še izpopolnita podobo.

TABELA VII.

Rojstev	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Vseh . . .	} št. v %	75	69	70	69	77	79	92	80	106
		100	92	93	92	102	104	117	136	105
Zakonskih		57	50	54	57	70	60	72	64	90
Nezakonskih	} št. v %	18	19	16	12	7	19	20	16	16
		31	38	29,6	21	10	31	27	24	25

Število rojstev 1921 sem vzel za 100%. Odstotek nezakonskih računam v primeri s številom zakonskih.

TABELA VIII.

Rojstev	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Zakonskih delavskih	45	39	47	46	52	51	56	65	50	69
Zakonskih kmečkih	12	11	7	11	18	9	16	16	14	21
Nezakonskih delavskih	12	14	11	8	6	16	13	17	15	12
Nezakonskih kmečkih	6	5	5	4	1	3	7	3	1	4
Skupaj delavskih	57	53	58	54	58	67	69	82	65	81
Skupaj kmečkih	18	16	12	15	19	12	23	19	15	25

Visoki odstotek nezakonskih rojstev je na Pohorju že običajen. Giblje se redno med 20 in 30. Večina nezakonskih otrok je iz delavskega sloja. Največji je bil razloček leta 1929., ko je bilo delavskih nezakonskih 15, kmečkih pa le eden. Od leta 1921. do 1930. se je rodilo 124 delavskih in 39 kmečkih, skupaj torej 163 brezpravnih bitij, 163 »Polikarpov«! Otrok delavke je v vsakem oziru na slabšem. Otrok kmečkega dekleta ima vsaj hrano in stanovanje pri starših svoje matere. Delavski otrok pa potuje z materjo iz službe v službo ali z ene hube na drugo. Komaj malo doraste, ga pošljejo tudi služiti.

Gornje številke nam potrjujejo ugotovitev, da prevladujejo v občini Ribnica neposedujoči. Ta odnos se kaže tudi pri sklepanju zakonov.

TABELA IX. Poroke v dobi 15 let.

Porok	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Vseh	18	15	19	17	8	34	18	18	24	22	21	20	11	18	14
Kmečkih	3	1	3	1	1	9	4	1	2	3	5	5	1	4	3
Delavskih	12	10	12	16	6	25	14	17	19	18	16	14	8	14	10
Kmet z delavko	2	1	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	1	—	1
Delavec s kmetico	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drugih	—	1	3	—	1	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—

Ta razpredelnica nam kaže, da se prepad med delavskim in kmečkim slojem pogloblja. Razumljivo je, da hčerka velikega posestnika ne bo vzela delavca. Toda tudi poroke otrok malih kmetov z delavci so postale redke, oziroma jih skoro ni več. Delavska zaposlitev in zaslužek sta nestalna, zato se kmečko dekle težko zveže z delavcem. Mnogo nasprotij pa ustvarja meščansko časopisje, ki se boji skupnega nastopa kmetov in delavcev in jih hujska drugega proti drugemu.

(Dalje)

RAZGOVOR Z DON STURZOM

Ko se je španski profesor A. Mendizabal nekega večera vrnil med nas — bilo je na enem od številnih kongresov, ki so se lansko poletje vršili v Parizu — me je poiskal in mi razodel: »Don Sturzo je v Parizu. Ravno kar sem obedeloval z njim in s Serrarensom, predsednikom internacionale krščanskih sindikatov. Prišla sta na filozofski kongres. Don Sturza morate na vsak način obiskati, to bo nekaj za vas, srečanje s takim človekom.« Zmenila sva se, kako ga bom našel, in čez nekaj dni sem sedel v sprejemnici ličnega hotela v rue Madame ter čakal. Črnolasa hotelirjeva hčerka mi je zagotovila, da se don Sturzo mora vsak hip vrniti. Listal sem po v usnje vezani knjigi iz 17. stoletja, ki je ležala na mizi; bila je zbirka fantastičnih pripovedk v arhaični francoščini. Zunaj je sijalo vroče predpoldansko sonce; bilo je prve dni avgusta.

V pisarni so mu izročili moje ime. Prišel je skozi vrata majhen in že sivolas, v kratki duhovniški suknji in z brevirjem pod pazduho. Bistro se je razgledal in šel proti meni.

»Slovenec? Nekaj nenavadnega. S Slovencem že dolgo nisem govoril.« Krepko mi je stisnil roko in me posadil na divan, sam pa je sedel na stol. Z veselo, svobodno spoštljivostjo sem se mu zazrl v oči in v izrazito asketično lice. Oblila me je navzočnost jasnega, enostavnega, nekompliciranega bitja.

»Najprej boste vi govorili«, me je pretrgal z južnjaško živahnostjo, »zelo sem radoveden na vse, kar se pri vas godi.« Poslušal me je z vztrajnostjo, toda na dobrotnih očeh sem videl, da mu nič bistveno novega nisem razodel, videlo se mu je, da je dobro obveščen. »Žal mi je, da vaš majhen narod ne more dobiti svoje stalne smeri. Ni dobro, če notranje politične razmere preveč določajo narodno politiko. Vedno se mi je čudno zdelo, da vaša Ljudska stranka nikdar ni hotela pristopiti k internacionalni krščanski demokratov. Mednarodna vprašanja postajajo vendar vedno važnejša.«

Prišla sva na pravi teren, kjer sem ga ustavil. Odgovarjal je: »Danes politiki nič novega ne morejo povedati, vse, kar se bo zgodilo, vemo že vsi v naprej. Demokracije so v defenzivi, imperializmi v ofenzivi. Brezdvomno vodstvo ima Nemčija. Njeni štabi si zaenkrat iščejo sredstev za bodočo vojno. Določno vidimo, kako si jih načrtno iščejo. Njihova gospodarsko strateška črta gre preko Avstrije in Madžarske v Romunijo, kjer so za vojno neobhodno potrebni zakladi žita in petroleja. To pot si bo Nemčija v etapah zgradila. Nikdo več ne dvomi o tem, da si bo najprej Avstrijo osvojila. Po dokumentih, ki jih imam, se bo to že v kratkem zgodilo. Nemčija čaka le na ugoden zunanje-političen položaj. Osvojitve Avstrije ji je potrebna tudi kot uspeh v smislu vsenemškega programa.«

»Kakšne bodo srednjeevropske posledice te osvojitve?«

»Najhujše bodo za Čehe in Slovake. Nemški obroč jih bo stisnil od treh strani. Tu se za Nemce pokaže še strateška važnost avstrijske zasedbe. Češka ima namreč na severu in na zahodu države Maginotjevo obrambno črto, le na jugu proti Avstriji je nima.«

»In za nas?«

»Mnogo zavisi od vašega državnega vodstva. Vedeti morate, da Nemcem zelo mnogo leži na gospodarskem, predvsem pa na moralnem

prijateljstvu z Jugoslavijo. Mala antanta razpada, majhne države se torej itak zanašajo na samostojne akcije.«

»Kaj pravite o Španiji?« Kar naravnost sem ga vprašal in don Sturzo mi je naravnost in s povzdignjenim glasom odgovoril:

»Kar se španskih dogodkov tiče, je treba ločiti dvoje: vojaško in versko vprašanje. V vojaškem oziru je španska vojna skrbno pripravljena zadeva evropskih imperializmov. Znana španska vodilna osebnost je le sredstvo v rokah znanih evropskih sil. Odtod vojaška premoč upornikov nad vladno stranjo; vladi primanjkuje živeža in orožja. Zato je njihov uspešen odpor odvisen od notranjega reda in čiščenja. Prava njihova usoda leži v rokah Anglije in predvsem Francije. Kar se pa verskega vprašanja tiče, vzemite julijsko številko NRF in berite Maritainov članek. Popolnoma se strinjam z Maritainom, da španska vojaška akcija nima verskega, krščanskega značaja. Ne vem, kako morejo o tem sploh dvomiti. Stvari je treba vendar vzeti v zgodovinskem smislu, ves zgodovinski kompleks je treba upoštevati, ne samo poljubne zadnje dogodke. Na nobeni strani se ne branim zgodovinskega oživljanja. Sploh vam rečem, da lahko razumem Frankovo in republikansko stran, le tistih kristjanov ne morem razumeti, ki se brezpogojno opirajo na meč. Toda zdi se mi, da taki hudi udarci v raznih smereh čistijo kristjane in krepijo krščanstvo.«

»Ali smem zvedeti za vaše mnenje o svoji domovini?«

Don Sturzo je presenečen dvignil obe roki in se z njimi prijel za glavo. V tako izvršeni kretnji je bilo čudenje zvezano z osuplostjo. Potem se je sklonil k meni in s spremenjenim glasom dejal: »Vprašate me za težko stvar. Bog se nas usmili. Moja domovina je v nevarnem duhovnem položaju. V globino duše me boli, da »folie fasciste« vlada tudi v visokih cerkvenih krogih. Saj veste za Abesinijo in zlate škofovske križce.«

Te besede je spregovoril s skoraj zaprtimi očmi. Njegov obraz je dobil duhovno ostrino, sledovi duševnega trpljenja so se pokazali na njem. Zdaj sem imel resničen občutek izrazitega duha, sedel sem pred velikim krščanskim politikom, tvorcem največje laške parlamentarne stranke, ki je ob prihodu fašizma moral zapustiti domovino. Spomnil sem se njegovih debelih knjig, ki jih je napisal, spomnil sem se njegovih mistične pesnitve.

Nato sva še govorila, vprašanja so šla kar počez. Ko sem se poslovil od njega, mi je stoječ govoril:

»Ne pozabite, da imate mali narodi veliko človeško poslanstvo, vi pomagajte velikim narodom do čiščenja. Kristjani vidimo vaše poslanstvo poglobljeno s smislom trpljenja.«

»Toda malim narodom se ne bliža le trpljenje, ampak popolno uničenje.«

»Vidite, to je najstrašnejša tesnoba, ki me prevzema, toda tudi v njej najdem krepčilo v Kristusu.«

Edvard Kocbek.

STRUKTURA SLOVENSKEGA VPRAŠANJA

„Dejanje, mesečnik za gospodarstvo, kulturo in politiko“

Golo materialno poznanje slovenskega položaja in priložnostno poudarjanje slovenskih potreb še ne pomeni obvladanja slovenskega vprašanja in polne slovenske zavednosti nosilca tega poznanja. Obvladanje slovenskega vprašanja leži v pravilni urejenosti bistvenih vprašanj slovenstva.

Slovensko vprašanje je v svojem bistvu najprej vprašanje slovenskega človeka, vprašanje njegove zavesti in načina, kako ga sprostiti njegovega nesvobodnega, zgolj zunanjojnega razmerja do družbe, kako ublažiti čezmerne ostrine, ki zaradi ideoloških razlik in zaradi napačnega prijema v duhovnih trenjih obvladujejo razmerje med posameznimi ljudmi. Najlažje bi to imenoval potrebo po večjem poudarku človečanske kvalitete pred ideološko, strujsko, ali celo skupinsko pripadnostjo v odnosu do naših soljudi. V tem smislu nam je treba psihološke diagnoze slovenskega človeka. Le tako bomo mogli, ko bomo dobro poznali napake, preiti k njihovem zdravljenju, da bomo mogli ustvariti novega, svobodnega Slovenca, ki bo s svojim življenjem metafizično in sociološko središče narodne usode. Bistvo slovenskega vprašanja je v tem notranjem osvobojenju, vsako življenje, gospodarsko, politično in kulturno, mora biti namreč osebnostno utemeljeno. In takega polnega dela v slovenskem narodnem občestvu slovenski človek pred duhovno osvoboditvijo ne bo zmoغل.

Slovensko gospodarstvo je eno od najnujnejših vprašanj slovenskega kompleksa. Njegov temeljni pomen je dobro poudaril dr. Vogel, ko je v lanski »Sodobnosti« pribil, da »narod beračev ni nikdar ustvaril visoke kulture«. Tvarno življenje je posoda vseh duhovnih pojavov, gospodarstvo je temelj kulture. Ta »primus vivere, dein philosophari« iz narodne življenjske lestvice zahteva urejeno gospodarsko in socialno stanje kot pogoj za doseg višjih namenov in vrednot narodne kulture in sploh narodnega življenja. V slovenskem gospodarstvu še sploh niso odprta nekatera vprašanja, ki govoré o prvih pogojih za ustvaritev slovenskega načrtnega gospodarstva. Cela vrsta podrobnih gospodarskih vprašanj še čaka. Niti geografsko gospodarska vprašanja, ki nam jih je naložila narava (na primer vprašanje prometa, naturalizacije naše industrije, najnaravnejših gospodarskih zvez itd.) niso še razvidna, kaj šele vse druge važne posameznosti in podobnosti. Na vsa ta vprašanja bomo morali dobiti določen odgovor, preden bo struktura našega gospodarstva s svojimi produkcijskimi silami, s svojim trgom in najrazličnejšimi gospodarskimi činitelji toliko jasna, da bo mogoče zgraditi pravi slovenski gospodarski načrt.

Socialno vprašanje smo pri Slovencih doslej študirali vse preveč v smislu nekake socialne fizike in premalo v smislu zgodovinskega razvoja in danega dejanskega stanja. Vse kaj drugega je namreč graditi nekako idealno zgradbo sociologije in socialne filozofije na podlagi filozofske opredelitve človeka in njegovih funkcij v družbi, in spet vse kaj drugega zgrabiti težnje v sodobnem človeku in modernem gospodarskem sistemu in jih izrabiti v borbi za nov družabni red. V zadnjem času se stvari glede metode sicer obračajo na bolje, vsaj v sistemu, a

domača, slovenska vprašanja so še skoro vsa nenačeta in čakajo človeka, ki bi se jih lotil. Le z njihovim proučevanjem bomo mogli spoznati slovensko življenje v vsej njegovi polnosti in slabosti.

Za slovensko kulturno življenje je razmeroma še največ skrbi, vendar so tudi tu boleče rane. Že zaradi neurejenosti gospodarskih temeljev trpe duhovne vrednote veliko škodo. Gospodarska in kulturna odvisnost od neslovenskih ljudi na zunaj in posledice nezdravega in nesproščene osebne življenja na znotraj (na primer versko politična grupacija in vezanost kulturnih delavcev, slučajnostna sestava naše kulturne proizvodnje in nevzgojenost književnega trga), vse to duši domače kulturno delo. Slovstveni upad, maskiran s tujimi prevodi in z naturalističnim pisanjem, ki deloma zahaja že v mani, naravnost kriči po poglobitvi našega duhovnega življenja, po sistematičnem načrtnem delu, ki bi nas rešilo sodobne slučajnostne gradnje slovenske kulture, po rešitvi iz zunanje civilizacijske plitkosti in ožine, ki nas je zajela.

In končno vprašanje politike. Ta zaničevana dekla, ki so jo Slovenci marsikdaj smatrali samo za nujno zlo, je po eni strani zadnja v tej analizi kot rezultanta vseh prejšnjih vprašanj, četudi po drugi strani zahteva iz istega vzroka najvišje mesto. To je najboljčutljivejši barometer vsega narodnega življenja: kulturnega, socialnega, gospodarskega in osebnega. In poleg tega je prav politika v sodobnosti činitelj, ki v narodnem življenju najbolj vpliva, zbujajo nove moči in jih ubija, da, včasih celo ustvarja in ostvarja nove ideološke sisteme. Tudi tu nam manjka še temeljev za gradnjo bodočnosti, manjka nam stvarne in življenjske analize našega preteklega političnega življenja, manjka stvarnega in utemeljenega pogleda na vse življenje in vrvenje okrog nas. Saj niti ne vemo, kaj je politika. Vendar pa vsi čutimo danes, da mora biti glavni poudarek našega tozadevnega dela v ozdravljenju naše razbitosti in v ostrem poudarku naše narodne celotnosti. »Nič več se ne sme goditi, da se pred svojimi sosedi, naj bodo že prijatelji ali sovražniki, delimo v pozitivne in negativne, se medsebojno blatimo in ponujamo v službo iz sebičnosti, partikularističnih namenov brez brige za to, če morebiti skupnost ne trpi škode. Zdaj in za vselej se moramo zavedati fundamentalne resnice slehernega narodnega organizma: doma, na znotraj, se lahko in s pridom diferenciramo, na zunaj pa moramo proti komurkoli nastopati kot strnjena in nerazdeljiva enota« (iz govora ob ustanovitvi Slovenskega društva). V tem smislu bo treba čim prej ob stvarni analizi sodobnih političnih činiteljev, ki se križajo nad našim ozemljem, poiskati podroben narodno politični program vseh Slovencev.

grb.

AUSTRIA DOCET

Ko te dni Avstrija izgublja svobodo, se odpira vsa globoka kriza te nemške pokrajine. Avstrija je vse žive dni bila konstrukcija, državna oblika, ki je živela le iz zunanjih tehničnih vzrokov Evrope, le iz posebne obrambne funkcije njenega ozemlja, ki je v sebi združevalo različne prvne. Notranje bistvo, ki je v tej pokrajini pognalo svojevrstno življenje, si kljub vsem predpogojem ni našlo odgovarjajoče kulturno-politične oblike, ker se to bistvo samo pač nikdar ni dokončno znašlo. V osrčju Avstrije so se brez vsakega reda zbirale vrednote in sile, tradicije in nazori, ki jih nehomogeno prebivalstvo ni moglo nikdar popolnoma prevzeti, si jih priličiti ter s to osebno ureditvijo utrditi

tudi smisel države. Tako pa je ostalo neskladje med smislom države in njenimi nosilci vse do danes, torej tudi preko dogodkov leta 1918. Prebivalci nemške Avstrije so v to državo prinesli vse svoje čezmerno razvite človeške in politične napake, ki se jim je pridružilo še nerazumevanje časovnega smisla. V novi državi so se znašli vsi cesarsko-kraljevi višji uradniki in generali, vsi pristaši apostolske monarhije in konservativnega reda, sploh vsi detronizirani Nemci bivše velike države. V njihovih dušah se je spočel zgodovinski in socialni ressentiment, ki so se mu pridružile vsedline davnih predprav. Prijetno življenje takega prebivalstva se je hotelo obdržati s pomočjo gospodarskih pridržkov, nazorskih pretvez in nemške narodne vzvišenosti. Avstrijski človek je ostal prijeten in spreten, toda obenem tudi miselno plitev in duhovno nerodoviten. Jedro današnjega avstrijskega problema je vitalna nemoč in duhovna neplodnost avstrijskih prebivalcev. Ravno mi Slovenci smo (poleg Hrvatov) to morda najbolj občutili. Koliko odvrtnih srečanj v vlaklu, v poslovnem in skoraj že v družabnem življenju smo doživeli z Avstrijci, ljudmi velike civilizacije in majhne človeške resničnosti. Eno izmed nevrednih dejstev našega življenjskega prostora je duhovno nepristen avstrijski сосед, ki nam v zdravi tekmi ni budil želje po razodevanju lastnega slovenskega genija, marveč nas duhovno ogražal z nejasnim univerzalizmom in meščanskim občutjem.

Najnovejša avstrijska državna ideja ni bila nič jasnejša od prejšnjih. Do zadnjih dni so malomeščanski Avstrijci nosili v sebi neurejeno vsoto absurdnih, srednjeveških, dinastično-sentimentalnih, stanovsko-avtoritarnih in klerikalnih špekulacij. Avstrijske državne ideje ni noben avstrijski povojni državnik utemeljil s samoniklim, tej zemlji odgovarjajočim političnim smotrom, vsi so jo več ali manj zmanjševali na neko tradicijsko službo baročnemu nemškemu duhu v okvirju celotnega nemštva. Na tem temelju se je avstrijski katolicizem izrodil v klerikalizem, ki je postal tipična prikazen vseh nekdanjih avstrijskih narodov. Toda ta baročna prvina Avstrije je bila v svojem političnem izživiljanju tako slaba, da je na koncu koncev krepila pangermanizem. Ko si je konservativna struja zagotovila premoč tudi nad delavskim stanom, ki ga je Dollfuss 12. II. 1934 ukrotil s topovi, je avstrijska državna misel izgubila glavno zvezo z resničnostjo in se razbohotila v socialnih konstrukcijah utopične narave, ki jih je hotela uredniti na temelju papeških enciklik. Materialistični konservatizem vodilnih ljudi je hotel rajši utrditi svoj nazorski položaj, kakor pa poiskati integralno rešitev vsega avstrijskega vprašanja.

Iz tega sledi največja taktična napaka zadnjih avstrijskih voditeljev: mislimo napačno razumevanje srednjeevropske funkcije avstrijske države. Njihov krščanski konservatizem se je s svojo stanovščino hotel odmakniti ostalim srednjeevropskim državam, ki živijo v neposredni ali posredni demokratski sferi. Zdaj vidimo jasno, da Avstrija s svojim žalostnim stanovskim poskusom ni okrepila krščanstva, marveč poganstvo, t. j. narodni socializem. Ko so se Avstrijci z načelnostjo stanovske države bližali fašizmu, se niso zavedali, da s tem krepijo pangermanski nacionalni socializem. Avstrijci so morda hoteli storiti iskreno uslugo konservativnemu nazoru, toda s svojo iskrenostjo so se groteskno uštel. Fašizmu in nacionalnemu socializmu ne gre za nazorske ali socialne vrednote, ampak za imperialistične cilje. Zato so se vsa smešna potovanja avstrijskih kanclerjev v Rim morala nujno nehati v Berchtesgadnu.

M. K.

VAN ZEELANDOV NAČRT

Odkar so temelji Društva narodov usodno omajani in niti velike niti male države ne verujejo več v pomembnost te ustanove za ohranitev miru in urejevanje mednarodnih odnošajev, od tega časa dalje se ponavljajo novi načrti in predlogi za miroljubno ureditev grozeče zamočanosti mednarodnih vprašanj. Ali naj se reformira Društvo narodov tako, da bodo tudi fašistične države mogle zopet pristopiti? Ali naj se opuste določila o sankcijah in izbrisajo trdote versajske pogodbe ter mesto tega sklene nova pogodba, ki bo nudila kolektivno varnost za mir? Ali naj se zgradi nov blok velesil, ki bo priznal dana dejstva, pred katera sta postavili svet Nemčija in Italija, in naj se izvede nova organizacija miru, ki bi zavrla razpadanje sveta v dva sovražna ideološka tabora? Ali naj se z gospodarskimi silami vsega sveta na novo omogoči dotok surovin fašističnim državam in tako zaceli pekoča rana, ki po mnenju takih gospodarskih strokovnjakov v glavnem sili avtoritarne režime v autarkijo in vojno? Načrti, ki iščejo izhoda iz svinčeno težkega ozračja, vidijo rešitev zdaj v politični razjasnitvi, zdaj v gospodarskem urejevanju, nobeden pa ne more zajeti več celote vseh vprašanj, ker je desetletno zapletanje najrazličnejših težav povzročilo krizo, katera spravlja na dan vse bolečine sedanjega družabnega reda. Od vprašanja surovin, mednarodne trgovine, borbe z brezposelnostjo, denarne aristokracije, narodnih manjšin, nacionalnih mej, rasizma pa do preganjanja Židov in verskih revolucij.

V nemirnem razpletanju teh kriz se države kot edinega gotovega sredstva za svojo bodočnost oklepajo oboroževanja. Načrti za zagotovitev miru pa zadevajo vedno ob nove težave in eden za drugim propadajo, ker spremlja strah pred vojno tudi nezaupanje enega proti drugemu. Tako bo menda tudi najnovejši predlog belgijskega ministrskega predsednika Van Zeelanda o mednarodnem gospodarskem sodelovanju moral deliti usodo mnogih predlogov, preko katerih je šel nagel razvoj, preden so jih do dobra proučili. Konec januarja letošnjega leta je van Zeeland objavil svoj načrt, ki naj z ureditvijo mednarodne trgovine, z odpravo gospodarskega protekcionizma, zavi-ranjem autarkije, preprečevanjem dumpingov, razdelitvijo surovin po potrebah, ustvari solidno in potrebno podlago za politično pomirjenje. Mednarodni trgovini naj se zopet omogoči popolnoma svobodna pot, odpravijo naj se industrijski in poljedelski kontingenti ter opuste kliniški sistemi trgovanja. Rešitev mednarodnih denarnih težav vidi v uvedbi mednarodne zlate valute in preureditvi sedanjih njenih temeljev, kar naj bo glavna naloga mednarodnega sodelovanja. V najširšem mednarodnem obsegu naj bi se uredili meddržavni dolgovi. V zvezi z ureditvijo valutnih vprašanj bi se ustanovila mednarodna bančna centrala, ki bi vodila mednarodna plačila in kreditiranje mednarodne trgovine. Ureditev mednarodnega gospodarskega sodelovanja mora zajeti tudi revizijo kolonialnih mandatov, uvede naj se politika »odprtih vrat« v kolonijah. Vse mednarodne gospodarske dogovore in ureditve pa naj zaključi »dogovor o političnih varščinah, da se odstranijo pred-sodki onih, ki se boje, da bodo finančne pomoči, kreditne olajšave in olajšave pri nabavljanju surovin zgrešile svoj namen in služile ciljem oboroževanja«.

Ne bomo razpravljali o možnostih izvršitve predlaganih gospodarskih reform in o težkočah, ki bi tu nastale. Tudi če bi bila gospodarska stran vprašanj brez nepremostljivih težav rešljiva, ostane zgolj gospodarska rešitev brez učinka, ako se ji ne priključi tudi ureditev vprašanja »političnih varščin«. Gospodarski in politični činitelji mednarodne krize so med seboj neločljivo prepleteni. Države, ki so navezale svojo moč v mednarodni politiki izključno na moč oborožene sile,

so se same prisilile v autarkijo, ki jim naj omogoči gospodarsko neodvisnost za primer vojne. Autarkija pa zopet najtežje prizadeva notranjo gospodarsko organizacijo, omejuje svobodo kapitalističnega gospodarjenja, ubožuje ljudstvo in dviga zahteve po kolonijah in osvajalnih vojnah. Ali pa je mogoče verjeti, da bi z gospodarsko zadovoljitvijo zgubile tudi politične ideologije svojo moč, ko vendar niso izrastle samo iz gospodarskih težkoč, temveč imajo svoj temelj v družabnem in političnem gledanju na splošno krizo, ki je zajela družbo? Ali bi nevarnost vojne postala manjša, če bi se zmanjšale gospodarske težave autarkističnih držav, in če te države ne bi obenem podpisale najdalekosežnejših pogodb politične vsebine, ki bi zaradi njih morale prenehati biti to, kar so?

Mednarodna kriza ni rešljiva zgolj z gospodarskim olajšanjem, če se istočasno ne olajša tudi strupeno politično ozračje. Kako bi bilo mogoče govoriti o daljnosežnih posojilih Nemčiji in Italiji, če ostale države ne dobijo s tem tudi potrdila, da se finančna sredstva ne bodo porabljala za nove topove, mesto za maslo. Kako naj oživi razbito mednarodno trgovanje, če teh dogovorov ne spremlja tudi dogovor o razorožitvi in se ne ugotovi popolna jasnost, kaj zahtevajo eni glede kolonij in kaj so jim drugi pripravljeni dati. Stare gospodarske zveze se ne morejo obnoviti, če se obenem ne razčistijo vprašanja, ki skrivnostno vznemirjajo ves svet za kulisami španske vojne. Pomirjenje ni mogoče, če se ne podro napadalne zveze, ki so zrastle iz upanja, da bo mogoče eno demokratično državo za drugo izbiti iz rahlega obroča miroljubnih držav. Ali si morejo Anglija in male severne države odkupiti mir z gospodarskimi posojili in političnimi koncesijami, ne da bi se obenem rešilo vprašanje Češkoslovaške in Avstrije, ki ne moreta biti prepuščeni samim sebi brez nevarnosti za mir vseh ostalih? Ali bodo lahko mirno razvili svojo gospodarsko delavnost angleški in ostali kapitalisti, če se prepusti svoji lastni usodi Vzhod in se za Zapadno in Srednjo Evropo sklene desetletno premirje? Kdo bi verjel, da bo na osi Rim—Berlin nastopilo izpreobrnjenje, če angleški in ameriški kapital s pomočjo ostalih odpreta svoje listnice in založita obe državi s surovinami in posojili?

Van Zeeland je že v uvodu svojega načrta, ki ga je sestavljal več mesecev in zbiral mnenja in podatke, povedal, da je bila njegova zamisel povsod sprejeta s simpatijo. Da pa je takoj zadel ob hude pomisleke, kakor hitro je predlagal konkretne praktične rešitve. Zaradi tega je mimo gospodarskih interesov in zaprek najbolj boleča točka tega načrta pomanjkanje predlogov političnega značaja. Delo na izvedbi tega načrta naj bi prevzelo pet velesil: Anglija, Francija, Nemčija, Italija, Združene države. Te države naj bi pripravile skupne temelje, katere naj bi pregledala in sprejela nova svetovna konferenca. Tri od teh držav zastopajo načela demokracije. Gotovo bi se našlo v vseh treh državah mnogo zastopnikov kapitala, ki imajo interese v oživiljenju gospodarskih zvez; mnogo jih je, ki zastopajo načelo izolacije in poudarjajo le skrb zase; tudi prijatelji fašističnih ideologij so med njimi. Vsi ti bodo pristaši takega poskusa za odvrnitev nevarnosti vojne od sebe; vojno bodo skušali obrniti drugam in se sami okoristiti z dobrimi konjunkturami, ki jih vsaka vojna prinaša možem denarja. Toda ravno v teh deželah, kjer je še doma demokracija, bo o tem moralo spregovoriti tudi ljudstvo, ki ne bo moglo pristati na kakšno začasno rešitev, ki bi utegnila samo okrepiti tiste, ki sicer ponujajo mir, s svojimi dejanji pa vsak dan dokazujejo svojo neiskrenost. Mir je treba priboriti za vse. Mir je mogoč le ob popolni iskrenosti, ki bi bila podana takrat, če polože orožje najprej tisti, ki so se najprej in najbolj oborožili. Gospodarska pomoč vsega sveta bi gotovo ne izostala. Toda kako bi bilo mogoče v kaj takega zaupati?

R. T.

JAPONSKA

Ko je admiral Suetsugu, japonski notranji minister, novembra 1937 napisal, da »mora jarem belih nad rumeno raso izginiti, četudi bi to izzvalo svetovnega požar«, se je beli svet zelo začudil. In vendar je bil to le izraz splošnega mišljenja japonskih častnikov. »Biblija« japonskih mladih častnikov pravi l. 1919.: »Država bo imela pravico ... osvoboditi Indijo angleškega jarma in Kitajsko tujega pritiska. Smela bo napovedati vojno narodom, ki imajo preveliko posest ali jo nečloveško upravljajo. Primer: Iztrgati Avstralijo Angliji in Vzhodno Sibirijo Rusiji.« Načrt, ki ga je ministrski predsednik Tanaka predložil 25. VII. 1937. mikadu, pravi med drugim: »V Vzhodni Aziji bomo zmagali le s politiko železa in krvi. Iz Mongolije in Mandžurije moramo predreti v Kitajsko z izgovorom, da širimo trgovino. Za Kitajsko bomo zavzeli Indijo, potem Srednjo in Prednjo Azijo, končno Evropo ...« General Araki piše 1932 v vojaški reviji Kaikosha: »Naša dežela bo ponesla svoj narodni ideal preko sedem morij, ga razširila po vseh celinah, pa čeprav s silo. Mi smo božji potomci in moramo vladati svetu.«

O japonskih osvojevalnih namenih torej ni dvomiti. Vendar so se v zadnjih letih nekoliko presukali. Leta 1933. je mornariški častnik Klosuke Fukunaga izdal prihodnostni roman o japonsko-ameriški vojni, ki se mu zdi »nujna za blagor Japonske«. Zmaga seveda Japonska in admiral Suetsugu je napisal v pogovoru k tej knjigi: »Taka zmaga mora biti silno prijetna.« Dve leti pozneje pa je izdal major Tota Ishumaru udarnico: »Japonska se mora vojskovati z Veliko Britanijo!« Njegova knjiga predirno razčlenjuje panazijatzem, napoveduje neizogibno vojno in zaključuje: »Anglija bo priznala našo vlado nad Tihim morjem, ali pa bo Velika Britanija razbita za vselej.« V japonski skupščini je baron Sonoda grozil Angliji s »srdom japonskega ljudstva«. In publicist Muto Teichi je 1937 izdal brošuro (s priporočilom admiraltva), ki terja osamitev Anglije in zблиžanje s SSSR in USA. »Največja nevarnost za Japonsko bi bila vojna z Rusijo, ker bi koristila le Angležem.« Rusom pa prišepeče: »Če usmerite svoje sile proti Tibetu in Indiji, boste s 100.000 možmi vladali praviljično bogatim deželam.«

Zakaj si je Japonska izbrala Anglijo za nasprotnico in ne Ameriko ali Rusijo?

Rusija je edina država, ki se je resnično zasidrala na Kitajskem (v Zunanji Mongoliji, v kitajskem Turkestanu); pomirjenje Čankajšeka s kitajskimi komunisti ji je spet koristilo. Levo krilo kitajske vojske je danes sloveča 8. komunistična armada. Večina kitajskih vojnih potrebščin prihaja iz Turkestana. Januarja 1938 je prišlo v Moskvo z letali kitajsko odposlanstvo, ki je kupilo za 2 milijona angleških funtov v zlatu orožja (med drugim mnogo topov, 20 trimotornih letal, 10.000 modernih pušk in 100.000 plinskih mask. Mrtvičnost Zapada je vrgla Kitajsko Rusom v naročje.

Rusija ima brezprimerno strateško oporo v svojem Daljnem Vzhodu. Blizu Vladivostoka ima nakopičenih okrog 1000 najboljših letal, ki lahko zdrobijo japonska lesena mesta v prah, ne da bi se mogli Japonci braniti ali maščevati, ker evropska Rusija je daleč. Na morju so Rusi opravili veličastno delo: Danes lahko prepeljejo svoje baltsko brodove preko Severnega v Tihomorje. Skratka: Čeprav je Japonska ud protivkomunistične zveze, želi nevtiralnosti ali celo sodelovanja sovjetov. Visoka angleška oseba trdi: »Če pride do japonsko-ruske vojne, jo bodo izzvali Rusi. Zmagali bodo težko, izgubiti pa sploh ne morejo.«

Amerika se je nekako oddaljila. Tanakin načrt 1927 pravi: »Če hočemo zavladati Kitajski, moramo zdrobiti USA.« Muto Teichi 1937 pa: »Ko bomo z obljubami in blagovnimi naročili pridobili ameriško prija-

teljstvo, bomo mirno napadli Anglijo.« USA so se dobro zavarovale. Na Alaski in Aleutih so zgradili velikanska letalska oporišča. To je severni ogel obrambnega trikotnika, ki ima vrh na Havajih, južni ogel pa v Panamskem prekopu, in v katerem bodo letos od 14. marca do 29. aprila največje vaje ameriškega brodogoja s 165 ladjami, 500 letali in 60.000 možmi. Poleg tega je Japonska v 8 mesecih l. 1937. izvozila za 447 milijonov, uvozila pa za 885 milijonov jenov, kar je najmočnejši razlog ameriških »miroljubnežev«. USA so si torej ustvarila sijajen obrambni položaj in so storile vse za nevtralnost, a ničesar za skupen nastop proti Japonski.

Anglija na Kitajskem ni tako utrjena kot SSSR, pa bolj obvezana kot USA. Tak položaj bi obvladala le najodličnejša diplomacija. Angleška pa je žrtev notranjega protislovja. Od 1902 do 1921 je bila Anglija zaveznica Japonske. V letih 1920 in 1921 pa je prelomila zvezo. Tedanji urednik »Timesa« Wickham Steed, je zastavil ves svoj vpliv za prelom. Protiteža tej izgubi naj bi bila Zveza narodov in prijateljstvo USA. Čez 10 let, ob japonskem vdoru v Mandžurijo, pa je Anglija porušila prvo in odbila drugo. Ko so japonski zastopniki v ŽN izjavili, da Japonska ne bo škodila Angliji na Kitajskem, je John Simon izjavil, da nima smisla, upirati se priznanju Mandžukua — torej države, ki jo je ustvarilo orožje in teptanje prava. Anglije je tedaj vse pričakovala od neposrednega kupčevanja z Japonsko. Ta politika ni bila le nemoralna, temveč tudi slepa. Pomoč ŽN in USA je prenehala, japonsko nasprotovanje pa je ostalo.

Danes skuša Anglija z vso silo popraviti svoje napake. Z 9 milijoni funtov je utrdila Singapur, ki je danes najmočnejša utrdba na svetu. Poleg Francije si je pridobila Holandsko, ki pa je sama potrebna pomoči, ker Japonci hočejo pograbit petrolejske vrelce na Borneu, in si z Nemci razdeliti holandske Sundske otoke. Najvažnejše pa je sodelovanje z USA, ki danes dovolj dobro napreduje. Največje ovire so gospodarske: USA krijejo 60% japonske petrolejske porabe in njih trgovinska bilanca z Japonsko je visoko aktivna. Angliji pa je Japonska najhujši trgovski tekmeč in vtihotapljenje japonskega blaga uničuje kitajske carine, ki so v angleškem zakupu.

Kakšno je stališče drugih velesil?

Nemčija se drži knjige »Mein Kampf« in prizanaša Angliji v Aziji enako kot v Evropi. Čeprav je japonska zaveznica, pošilja Čankajškemu vojaške svetovalce, katerih glavni je general Falkenhausen.

Italija pa je razglasila bratsko soglasje z Japonsko. Sam Duce je s peresom slavil obstreljevanje kitajskih mest. Anglija je pač Italiji sovražnik v Afriki kot v Aziji.

Francija mora biti soglasna z Anglijo. Japonska ograža tudi njeno azijsko posest. To jo veže na Anglijo, USA in Rusijo. Po zedinjenju Kitajske pod Čangkajškom so ruski interesi vzporedni angleškim. Po vsem tem bi se utegnila združiti Antanta in francosko-sovjetsko prijateljstvo, ki sta bila doslej ostro ločena.

Jože Eržen.

Die Kärntner Slowenen in Vergangenheit und Gegenwart. Grundsätzliches zur Minderheitenfrage. Klagenfurt 1937. Im Selbstverlage des Slowenischen Kulturverbandes.

Delo je v nekem smislu oficielen »slovenski poziv na avstrijske Nemce«. Založila ga je edina slovenska politična organizacija na Koroškem, Slovenska prosvetna zveza, ki hoče z njim »ponovno pozvati nemške rojake v deželi in državi, naj nauke iz poloma Srednje Evrope koristno porabijo tam, kjer se jim ponuja prva možnost«. Predstavniki koroških Slovencev poudarjajo v sklepni besedi posebno avstrijsko poslanstvo v sodobni Evropi, da naj avstrijski Nemci v lepem sožitju s svojimi sohranljivi nenemške narodnosti rešijo pravo nemštvo Evropi in svetu. Na ta način se delo organsko vplaga v politično delo konservativne politične organizacije koroških Slovencev, ki kot del »domovinske fronte« podpira avstrijski režim v boju proti nar. socializmu in proti socialni demokraciji.

V nekoliko razmetanih odstavkih obravnava anonimni avtor v prvem delu knjige ob sodobnih nemških povojnih delih o manjšinjskem vprašanju in o pomenu materinega jezika razmerje družine, naroda in Cerkve do raznarodovanja manjšim, neugodne posledice za psihološko strukturo posameznika in vse manjšine, ki jih ima tak neopravičljiv poseg v temeljne celice družbe, in npravne posledice, ki jih ima oddaljenost od Cerkve, povzročene po takem delu.

V drugem delu obsega delo sliko narodnega življenja koroških Slovencev: njihovo borbo za slovensko ljudsko šolo, krivična ljudska štetja, plebiscit, germanizacijo in njene posledice in postavlja v pravo luč načrt za kulturno avtonomijo iz leta 1927. Ob koncu niza avtor še različne metode, ki vodijo k spačeni sliki položaja koroških Slovencev v svetu in popravlja nekatere trditve znane knjige Theodorja Veiterja »Die Slowenen in Kärnten«. Gledanje na vprašanje strankarske strukture koroških Slovencev, na proces germanizacije in na problem nemčurstva na Koroškem je na nekaterih mestih mnogo preveč konservativno. Zato avtor večkrat napačno razlaga kot posledico nemške preusmerjenosti njene vzroke.

Pomen knjige je velik v tem smislu, da nam daje zopet novo, kolikor toliko izčrпно sliko slovenskega življenja na Koroškem, in to v evropskem jeziku. Zlasti glede najnevarnejšega nemškega orožja, utrakviščne šole. V tem smislu je njena cena zelo visoka.

Letošnji 12. februar pa je povzročil, da bo tam, kjer naj bi po namenu izdajateljev pomagala doseči koroškim Slovencem boljši položaj, naletela najbrž na gluha ušesa... grb.

Thomas Mann, Ein Briefwechsel. Oprecht-Verlag, Zürich. — Friedrich Wilhelm Foerster, Europa und die deutsche Frage. Vita nova Verlag, Luzern.

Thomas Mann se spočetka ni pridružil boju nemških književnikov proti narodnemu socializmu. Hotel je po svojih knjigah ostati v živem stiku z nemškim ljudstvom. »Pozitivni in ustvarjalni način službe Nemčiji mi je bližji kot pa polemični način«, je izjavil tedaj. Toda ko je barbarstvo v Nemčiji vse bolj rastlo in se začelo širiti tudi drugam, se je pokazalo, da je tako stališče nevzdržno in kulturnega človeka nevredno. T. Mann se je moral večkrat v imenu človečnosti izjaviti proti Hitlerjevi Nemčiji (med drugim izjava v prid svetovnega mirovnega odbora, iz-

java za amnestijo v Nemčiji). Seveda je oficijelna Nemčija odgovorila in Mannu najprej odvzela nemško državljanstvo (decembra 1936), potem pa ga še kulturno izobčila: filozofska fakulteta univerze v Bonnu mu je odvzela naslov častnega doktorja te univerze. Pismo, s katerim so mu to sporočili, je dobilo odgovor v knjigi »Ein Briefwechsel«, kjer Th. Mann razgrinja svoj razvoj in današnje stališče. Priznava, da leta 1933. ni imel prav, ker za dela svobodnega književnika ni mesta v državi, kjer se gazi vsaka svobodna beseda. Nato Mann razčleni štiritletno Hitlerjevo delo v Nemčiji in ugotavlja, da more biti le nečastno pripravljanje vojne vzrok takemu delovanju. Nemčija je po štirih letih vlade narodnega socializma »na robu gospodarskega poloma, uničena duhovno in telesno, izčrpana od oboroževanja, ki ograža ves svet in ga ovira v doseganju pravih nalog — velikih in bistvenih nalog miru. Nihče je ne ljubi, vsi jo gledajo s strahom in z mrzlo nesimpatijo.« Pismo končuje z željo, da bi »izmučena in zlorabljana zemlja sklenila mir s svetom in sama s seboj.«

F. W. Foerster je pri nas bolj znan po svojih pedagoških spisih. Vendar zatrjuje v uvodu k svoji zadnji knjigi, da sta pedagoško in politično delo pri njem izviral iz istega hotenja: pokazati pot današnji družbi, v katero vse bolj vdira materialistično mišljenje. Uvodno poglavje »Apokaliptische Betrachtung« je najmočnejše. Le izredno razgledan in predoren duh je sposoben tako globoko segajoče razčlenitve današnjega zapletenega položaja v dobre in zle, gradeče in rušeče sile. Najhujše zlo vidi Foerster v padcu duha, ko je Nemčija izbrala izključno biološko usmerjeno politično mišljenje, je duh usuznjala zlim silam. Zato je najvažnejša naloga današnjih kristjanov, da podirajo stavbe laži in tako pomagajo razkriti pravo podobo demonskih sil.

Velik del te naloge je izvršil avtor v ostalem delu svoje knjige, kjer zastavlja nemško vprašanje v vsej pomembnosti in razsežnosti, to je kot bistveno za ves evropski razvoj. V izčrpnih razčlenitvi nemške in evropske krivde za svetovno vojno in za današnje stanje (ki se ne loči dosti od vojne) se Foerster ni omejil na bližnjo preteklost, marveč je razgrnil pred nami ves razvoj nemštva od Karla Velikega, preko srednjeveške države, Prusije, Avstro-Ogrske in Bismarckove Nemčije do današnjih dni. S tega vidika je Hitler samo zaključni člen v verigi izdajstev pravega nemškega poslanstva. Foerster postavlja namreč proti ruski volji do moči in vladanja nemško poslanstvo: združevanje Evrope. Nemško državno vprašanje ni rešljivo po narodnostnem načelu, ker so Nemci na svojem življenjskem prostoru neločljivo povezani z drugimi, predvsem slovanskimi narodi. Namesto da so nemški državniki ponemčevali druge narode, bi bili morali ustvariti zvezno srednje-evropsko državo, kjer bi glavno odgovornost nosila Nemčija. To bi bil tudi največji korak k rešitvi celotnega evropskega vprašanja — k evropski zvezni državi.

Osnovno misel knjige izraža avtor ob zaključku: Vsa današnja zmeda je rešljiva le v Kristusovem duhu.

Obe knjigi sta izraz pravega nemškega duha, ki je danes pregan iz Nemčije. In če je nemški duh tudi evropski in človeški duh, kaj je bolj nemško: Ali militaristična Hitlerjeva Nemčija — ali pa F. W. Foersterjeve besede: »Bliža se dan Slovanov, tedaj bodo drugi narodi prevzeli, kar je Nemčija zaradi oblastizeljnosti odklonila. Nemčija bo takrat služila in ne več vladala. In ravno ta zamenjava vlog ji bo rešitev in v prerojenje.«

Janez Gradišnik.

PRIPOMBA LISTA »ENTSCHEIDUNG«

Srednješolski listič v Ljubljani je z grmečimi besedami zvezal usodo „Dejanja“ s švicarskim listom „Entscheidung“, ki mu spričo dokumenta o koncu „Septa“ daje sumljiv značaj. „Entscheidung“ je v svoji 11. številki z dne 1. III. 1938 napravila sledečo pripombo, ki jo radi njene splošne važnosti ponatiskujemo prevedeno:

Katoliškemu listu v Ljubljani, ki nam je v zvezi s polemiko proti moderni krščanski reviji »Dejanje« izkazal čast napada v obliki uvodnega članka, bo po vsej priliki moči pomagati šele takrat, ko bo svoje iluzije o Cerkvi prijaznem fašizmu poplačal s svojim lastnim obstojem. Avtoritativno usmerjen list še kar naprej mirno in korajžno oznanja taktične metode, s katerimi Cerkev spreminjajo v kapelo v nacionalističnem ali fašističnem templju, kakor da bi ne bilo nobenih poučnih zgodb o prostovoljno neprostovoljnem katoliškem samorazrušenju v Nemčiji, Avstriji, Italiji in Španiji. Nič ne more teh slabih cerkvenih politikov odvrniti od želje, da tudi na jugoslovanskem katolicizmu preskusijo, kar sta gospoda von Papen in Schuschnigg s tako velikim pridom pokazala. Na svojem lastnem telesu hočejo doživeti, kaj se pravi, tudi v 20. stoletju katoliško nalogo izpolnjevati še vedno v okviru nedeljskega in zakristijskega krščanstva, v okviru društvenega življenja in strankarske politike in kaj se pravi vernike slepiti z mislijo, da morajo pomagati pri prilagajanju krščanske resnice interesom tistih, ki Cerkvi posvetno varstvo obljublajo. To je najvažnejši način, s katerim jemljejo človeku upanje na zmago v znamenju križa priborjeno in jo zamenjujejo z upanjem na uspeh, ki ga svet nad križem dosega.

Samo po sebi je razumljivo, da tak način cerkvene politike, ki od samega teženja po zemeljski varnosti prav nič več ne opaža, da postaja nepotreben pravemu verskemu življenju človekovemu, ne trpi nobenih motenj svojega »miru«. V katoliških gibanjih, ki so si v »Septu« in v vsem modernem francoskem katolicizmu utrla pot, popolnoma nujno vidi nagnjenje v rušenje, v rušenje kajpak prav tiste iluzije, da je krščanska zadeva zadeva tistih, ki jim v omejevanju krščanskih interesov gre za življenje poleg življenja. Mučno je le to, da pri zavrnitvi našega mnenja, ki pravi, da katolicizmu nič bolj ne škoduje od skupnosti z antisocialnimi, reakcionarnimi in pogansko fašističnimi silami, ljubljanskemu listu nobena druga priča v glavo ne pade od patra Friedricha Muckermanna, inspiratorja »Lettres de Rome«. Kajti ravno pater Muckermann naravnost živo potrjuje našo tezo, da podpiranje abesinskih in španskih križarskih pohodov ne kaže nobenih vabljenih uspehov. Ravno on je moral izkusiti, da mu je fašistični Rim, ki si je po svojem umiku iz nacionalno socialistične domovine v njem poiskal pribežališča, označil njegovo »načelno« razlikovanje med nordijskim novo poganstvom in krščanstvu prijaznim fašizmom za svetovno nazorsko zablodo s tem, da ga je kratko in malo prosil, naj zapusti Italijo. Podobno poročilo za nezaželeno gradbo mostu, ki na koncu le razdvaja, pa je pripravljeno že tudi v deželi Franca, »križarskega viteza«, ki mu je po stvarnem položaju pač dragocenejše prijateljstvo z Adolfom Hitlerjem kakor s patrom Muckermannom od »Lettres de Rome«.

NAROČAJTE

knjige, revije tu- in inozemske
kakor tudi vse v pisarniško stroko
spadajoče potrebščine pri knjigarni

JANEZ DOLŽAN
LJUBLJANA
STRITARJEVA UL. 2

ZADRUŽNA TISKARNA

REGISTRIRANA ZADRUGA Z OMEJENO ZAVEZO

LJUBLJANA

TYRŠEVA C. 17

*

SE PRIPOROČA ZA TISKANJE ČASOPISOV, REVIJ IN KNJIG,
REKLAMNIH LETAKOV, LEPAKOV, VABIL ZA GLEDALIŠKE
ODRE IN KONCERTE, VIZITK, KUVERT, TISKOVIN ZA DRU-
ŠTVA IN ORGANIZACIJE V ENO IN VEČBARVNEM TISKU
VSA DELA IZVRŠUJE SOLIDNO, HITRO IN PO NIZKI CENI